

W. J. KNOOP.

1811—1894.

»Als de Generaal KNOOP spreekt, luistert het Nederlandsche leger, luistert het beschaafde deel van het Nederlandsche volk,» zoo werd enkele jaren geleden in dit Tijdschrift geschreven. Die stem, altijd met eerbied aangehoord, is thans voorgoed verstomd. In Generaal KNOOP verloor het vaderland een edelen zoon, het leger een zijner sieraden, waarop het trotsch was.

Wij zullen onze lezers niet vermoeien met het relaas der vijfenveertig dienstjaren, door KNOOP in het leger doorgebracht. Wij willen alleen namens dit Tijdschrift een bescheiden hulde brengen aan zijne nagedachtenis, door een kort woord te wijden aan zijne verdiensten als krijgskundige en geschiedschrijver.

De Generaal KNOOP behoorde tot die eerbiedwekkende figuren, vertegenwoordigers van een vorig geslacht, waarop wij, jongeren, steeds met ontzag en bewondering staren, omdat zij de baanbrekers zijn geweest, die het leger den weg der vooruitgang hebben gewezen; omdat zij voor ons de verpersoonlijking zijn van die meer en meer zeldzaam wordende oud-Hollandsche degelijkheid, eenvoud en karaktervastheid. Wanneer men zich verdiept in hetgeen KNOOP heeft geschreven, gesproken en gedaan, dan is men getroffen door zijn helder oordeel en vooruitzienden blik, zijn verbazende werkzaamheid, zijn grondige en veelomvattende kennis, afkeerig van alle oppervlakkige veelweterij. Weinigen

hebben als hij zulk een machtigen invloed op de ontwikkeling van ons krijgswezen uitgeoefend, weinigen door hunne geschriften zoo krachtig bijgedragen tot verhooging van het wetenschappelijk peil van het officierskorps niet alleen, maar ook tot de verbreiding van militaire en geschiedkundige kennis onder het Nederlandsche volk.

Gelukkig vond een zoo begaafd man reeds spoedig een werkring, waarin zijne talenten de rijkste vruchten konden afwerpen. Tien jaar lang (1842—52) mocht hij aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda zijn beste krachten wijden aan de vorming onzer officieren, en met bijzonderen lof wordt door zijn leerlingen en tijdgenooten over zijne krijgskundige lessen gesproken. Daar opende hij ook zijn loopbaan als schrijver en dat wel dadelijk op schitterende wijze met het, reeds spoedig ook in het Fransch vertaalde werkje: *Beschouwingen over SIBORNE's Geschiedenis van den oorlog van 1815 in Frankrijk en de Nederlanden, en wederlegging van de in dat werk voorkomende beschuldigingen tegen het Nederlandsche leger. Breda, 1846.* »Wanneer», zoo schrijft de recensent in den jaargang 1847 van ons Tijdschrift, »de Kapitein KNOOP niet reeds door zijn wetenschappelijken werkring aan de Koninklijke Militaire Academie en aan de daarbij gevestigde applicatie-school, onder zijne leerlingen en toehoorders een naam van degelijke kennis en krijgsgeleerdheid, van een helder zelfstandig oordeel had verworven, dan voorwaar zou de door hem geschreven brochure voldoende zijn om hem op een hoog standpunt van krijgswetenschappelijke kennis te plaatsen, onder allen, welke zich in de militaire litteratuur een naam verworven hebben in Nederland.» En later volgt: »Wij weten niet, wat wij in den keurigen, krachtigen arbeid van den Kapitein K. meer moeten bewonderen, of zijn klassieke kritiek, die de dwalingen des schrijvers door zijn eigen beweringen heeft weten aan te toonen, of zijn grondig oordeel, dat zooveel takt, belezenheid en krijgsgeleerdheid ontwikkelt en ten toon spreidt, of zijn verontwaardigd vaderlandsch eergevoel, dat zoo luide spreekt in zijn warme voordragt, of zijn bondigen stijl en schrijftrant, die hem een eereplaats waardig maken onder de schrijvers van zijnen tijd.»

Voor het onderwijs maakte KNOOP zich niet minder verdienstelijk door het schrijven van een tactischen leercursus, die in 1847 onder den titel: »*Kort begrip der taktiek*», voor rekening der Kon. Mil. Academie werd uitgegeven en waarvan reeds in 1848 een tweede druk verscheen. Na als majoor in 1852 de Academie te hebben verlaten, schreef hij, als vervolg op den tactischen cursus, zijn *Kort begrip der krijgskunst. Tweede stuk: Strategie.* Ofschoon ook dit werk door de Academie was uitgegeven, werd het spoedig op hooger last op den index geplaatst. De vrijmoedige — ofschoon in hoogst gematigde termen ingekleede — critiek, die daarin over ons verdedigingsstelsel werd uitgesproken, scheen den Minister van Oorlog FORSTNER VAN DAMBENOY te mishagen; het boek werd als leercursus verboden en uit den handel teruggenomen. Gelukkig heeft de officieele domper het

reeds dagende licht van den vooruitgang niet kunnen uitdooven; de oude strijd tegen de »schadelijke vestingen» heeft toch ten slotte tot een gunstige uitkomst geleid. Bij dien strijd stond KNOOP naast STIELTJES, den Oud-Soldaat, in het voorste gelid. Toch is het vooral in deze dagen misschien niet overbodig in herinnering te brengen, dat KNOOP geenszins een onbepaald tegenstander van vestingen en deugdelijke permanente liniën voor onze landsverdediging was. In het bijzonder een afdoende versterking der »Utrechtsche linie», tot afsluiting van Holland aan de oostzijde, achtte hij een gebiedenden eisch.

»Bij een verdedigenden oorlog», zoo schreef hij in zijn bovenvermeld *Kort begrip der krijgskunst*, »komt het er voornamelijk op aan, voortdurend meester te blijven van het gewichtigste gedeelte des lands, van welks behoud of verlies de uitkomst van den oorlog afhangt. Dat gedeelte is voor Nederland het eigenlijke Holland: Holland is het rijkste en meest bevolkte gedeelte onzes lands; dáár is de zetel der regering, de hoofdstad; dáár zijn de groote koopsteden, de voornaamste werven, arsenalen, magazijnen en inrigtingen tot instandhouding der strijdkrachten. Het behoud of het verlies van Holland is beslissend voor de uitkomst van den oorlog. Het geheele verdedigingsstelsel van ons land moet dus dáárop ingerigt zijn, dat Holland met de meeste zorg versterkt wordt en dat men voortdurend meester blijft van dat gedeelte des lands.» Daarbuiten noemt KNOOP alleen die liniën en vestingen nuttig, die voortdurend verzekerd zijn van de gemeenschap met Holland. De verdediging van Amsterdam beschouwt hij als een laatst en uiterst hulpmiddel. »Veel beter is het echter», zegt hij, »voortdurend in het bezit te blijven van geheel Holland; omdat men dan in het bezit blijft van het rijkste en gewichtigste gedeelte onzes lands, en de middelen in handen heeft om, door overgang tot den aanval, den vijand weêr te verdrijven uit die gewesten, die hij reeds vermeesterd heeft.»

Het zou ons te ver voeren, indien wij hier alle geschriften van Generaal KNOOP wilden vermelden; zij vormen op zichzelf een kleine bibliotheek. Slechts de belangrijkste willen wij aanstippen. In 1851 verscheen: *Nederland in 1672 en 1673. Krijgskundige beschouwingen*, dat in 1854 in het Fransch werd vertaald door den 1sten Luitenant der Infanterie P. G. BOOMS. Nog kort geleden kon deze van dat werk getuigen, dat KNOOP het verhaal van dien oorlog tot een epos heeft verheven, dat ons leeren kan, hoe onze krijgsgeschiedenis moet worden bestudeerd en hoe uit de lessen van het verledene gevolgtrekkingen voor de toekomst zijn te maken; KNOOP's studie, een diep uit het leven opgebouwde synthese, bemoedigt, wekt geestdrift, schept kracht en leven! Aldus de Generaal BOOMS in de vergadering van de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap op 28 October 1892.

In 1855 gaf KNOOP in het licht: *Quatrebras en Waterloo. Krijgskundige beschouwingen*; in 1857: *De tiendaagsche veldtocht in Augustus 1831*. Gelijktijdig met deze verschillende werken schreef KNOOP een breede rij van

opstèllen in verschillende tijdschriften, waarin vooral *De Gids* het leeuwen-aandeel had. De meerderheid dezer studiën bewoog zich op krijgsgeschiedkundig gebied, waarop KNOOP het meesterschap en een gezaghebbenden naam had verworven; toch werden herhaaldelijk ook aan andere onderwerpen van krijgskundigen aard, onderwijs, Indische krijgsverrichtingen en dergelijke, even leerzame als boeiende beschouwingen gewijd, die ook buiten het leger hoog gewaardeerd werden. Het *Jaarboekje der Koninklijke Militaire Akademie*, later tijdelijk der Koninklijke Akademie voor Zee- en Landmagt, bevat in bijna elken jaargang een bijdrage van KNOOP's hand. *De Nieuwe Spectator*, in 1846 door STIELTJES gesticht en jaren lang een onzer degelijkste militaire tijdschriften, mocht KNOOP in 1849 en 1850 aan het hoofd zijner redactie zien.

De meeste van KNOOP's eerste werken, en daaronder ook de zoo belangrijke *Gids*-artikelen, werden later vereenigd uitgegeven in een bundel *Krijgs- en geschiedkundige geschriften*, die van 1861—67 in acht deelen het licht zagen en een standaardwerk vormen, waaraan een blijvende plaats onder de Nederlandsche klassieken verzekerd is.

Niet minder vruchtbaar was de volgende periode van KNOOP's schrijversloopbaan. In 1864 verscheen: *Het Congres van Genève in October 1863*, alsmede: *Thiers over 1815*; in 1881 publiceerde hij in vereeniging met den bekenden geschiedkundige R. FRUIN: *Willem III en de slag van Saint-Denis (1678)*, terwijl in 1886 de Guldens-editie een deeltje van zijn hand bevatte, getiteld: *Herinneringen aan de Belgische omwenteling van 1830*. De reeks van belangrijke artikelen in *De Gids* werd tot weinige jaren geleden geregeld voortgezet; *De Tijdspiegel* bevatte meerdere bijdragen van zijne hand. In de Levensberichten van de Maatschappij van letterkunde gaf hij biographieën van zijne medeleden J. C. VAN RIJNEVELD (1852), den stichter van ons Tijdschrift, E. VON LÖBEN SELS (1864), Generaal-majoor der Artillerie, en G. KUYPER Hz. (1880), Generaal-majoor der Genie, allen bekende figuren in onze militaire letterkunde. Ook ons Tijdschrift mocht herhaaldelijk de eer van KNOOP's hooggewaardeerde medewerking genieten en bevat in den jaargang 1891 waarschijnlijk een zijner laatst in het licht verschenen pennevruchten, een aankondiging van het werk van den Luitenant-Kolonel DE BAS over *Prins Frederik en zijn tijd*; het manuscript liet reeds toen de verzwakkende hand van den hoogbejaarden Schrijver herkennen, maar de geest is nog frisch; woorden en gedachten zijn nog altijd als die van zijn beste jaren.

KNOOP's stijl is sober en eenvoudig, maar helder, meeslepend en overtuigend in de hoogste mate. Geen hoogdravende wendingen, maar krachtige, gespierde taal. Scherp of kwetsend was hij nimmer, maar onbewimpeld sprak hij zijne overtuiging uit, ook al stond die lijnrecht tegenover die van anderen. Maar vóór alles toont hij zich in zijn geschriften een waar en ridderlijk soldaat, een warm vaderlander. Nederlandsch is zijne schoone taal, Neder-

landsch zijn zijne innigste gedachten, echt Nederlandsch was zijn hart, dat klopte voor al wat goed en edel was. De eer van ons volk, de glorie onzer geschiedenis, de roem onzer wapenen hebben in hem een onvermoeid en wakker kampioen gevonden; daarvoor stond hij altijd pal. Ja, hij had zijn land oprecht lief! »Laat ons dat steeds indachtig zijn», zoo schreef hij eens, »dat de vaderlandsliefde, voor ieder een plicht, bovenal een plicht is voor den Nederlander. Daarom, wapenbroeders, laat ons ijverig er naar streven om dien plicht in allen deele te vervullen; sluiten wij ons nauw aan elkander om krachtig en sterk te zijn; gaan wij stilzwijgend een verbond, een eedgenootschap aan, om ons geheel aan de zaak des vaderlands te wijden. Verre van ons alles, wat ons zou kunnen verdeelen, verzwakken of verlagen. Schande en verachting op hem, die ongevoelig is voor het welzijn en de eer van zijn land; schande en verachting op den ellendigen dwaas, die laag op zijn geboortegrond nederziet en de taal, zeden en denkwijzen der vreemden overneemt; schande en verachting op den egoïst, die kluip en die vleit en die aan nietige eigene belangen het belang van het algemeen ten offer brengt.»

Zóó waren KNOOP's woorden, maar zóó was hij ook geheel. Geen man alleen van de pen, maar ook van de daad, overal waar zijn hand iets te doen vond. Elk streven, waarmede hij de belangen der defensie, der wetenschap of der humaniteit gediend achtte, kon op zijn sympathie en zijn steun rekenen. In de Koninklijke Akademie van Wetenschappen vervulde hij reeds sedert 1857 een eervolle plaats. De Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, een genootschap, welks doel en richting zoo volkomen met KNOOP's denkbeelden strookte, koos hem in November 1872 tot voorzitter en dankt aan zijne leiding en invloed een deel van haar bloeiend bestaan. Na zijn aftreden wegens gevorderden leeftijd koos de vergadering van October 1882, dezelfde waarin zijn verzoek om ontslag als voorzitter werd aangenomen, hem onder geestdriftvolle instemming van alle leden tot eereid. De Anti-dienstvervangingsbond telde hem onder hare hoofdbestuurders, het Hoofddcomité van het Roode Kruis onder zijne leden. Van 8 September 1869 tot 17 Juli 1870 was hij lid van de Tweede Kamer voor het liberale district Alkmaar, en ofschoon hij hier geen in het oog vallende rol vervulde, vond hij toch meermalen gelegenheid de defensiebelangen te behartigen. In 1870 keerde hij tijdens de mobilisatie van het leger gedurende korten tijd in actieven dienst terug, doch werd bij het einde des jaars weder nonactief en op 7 Mei 1872 onder dankbetuiging voor zijne langjarige en gewichtige diensten aan den lande gepensionneerd.

Als mensch werd KNOOP, door allen, die hem van nabij hebben gekend, een toonbeeld van deugd en plichtbesef genoemd, streng voor zichzelf, maar een zachtmoedig rechter voor anderen. Onvermoeid strijder voor het goede, week hij geen duimbreed van het pad van eer en plicht. Verschillende eersteekenen, meer dan verdiend, sierden zijn borst, maar elke zucht naar

eigen roem en grootheid was hem vreemd. Zijne bescheidenheid grensde aan het overdrevene; van vleierij of gunstbejag had hij een diepen afkeer. Is het wonder, dat hij bij allen, die hem kenden en niet het minst in het leger, een hoogachting en vereering genoot, waarvan schier geen tweede voorbeeld valt aan te wijzen?

De onverbiddelijke dood heeft ook aan dit schoone bestaan een einde gemaakt. Met weemoed in het hart hebben zijne talrijke vrienden en ver eerders hem grafwaarts gebracht. Maar een troostrijke gedachte is het, dat zijn geest te midden van ons volk, in ons leger zal blijven voortleven. Hij heeft niet voor niet geleefd! Zijn werken liggen daar als een onvergankelijk gedenkteeken, dat — zoolang eene Nederlandsche taal zal bestaan — zijne jongeren zal opwekken om hem na te streven op het pad der krijgsmansdeugd en vaderlandsliefde.

C. J. SNIJDERS.

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799,

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(Vervolg van N°. 12, bladz. 692 van den vorigen jaargang.)

Er moest intusschen in meerdere zaken voorzien worden. DARDENNE meende alle zeilen te moeten bijzetten, om te verkrijgen wat noodig was. BLANCHARD, de *Commissaire Ordonnateur en chef*, die nog te *Parijs* was, ja, zelfs de Fransche Minister van Oorlog werden er mede voorgespannen.

16 Juli. DARDENNE aan SEROUX.

Les circonstances exigent que l'armée soit le plus promptement possible mise en état d'entrer en campagne, c'est le voeu du Gouvernement français.

Le Général en chef vous charge de donner des ordres et faire toutes les démarches nécessaires pour tout ce qui vous concerne.

Je vous prie de dresser le plus promptement possible un état de tout ce qui vous est nécessaire tant en équipages que matériel et personnel de l'artillerie.

Le Général en chef se chargera d'adresser au Ministre de la Guerre le rapport, que vous lui ferez à ce sujet, et d'en solliciter l'exécution.

17 Juli. DARDENNE aan BLANCHARD.

Il paraît, Citoyen Ordonnateur, par vos lettres des 23 et 25 *Messidor* (11 en 13 Juli) que nous sommes encore éloignés du moment qui doit vous ramener ici; nous avons cependant besoin de vos lumières et de votre zèle; nous sommes menacés d'une attaque; on s'occupe à armer et approvisionner les places. Vous savez qu'à l'exception de l'artillerie légère nous n'avons pas un seul cheval pour remonter notre parc de campagne; en portant nos besoins au Ministre, il nous faudrait 1692 chevaux; vous sentez d'avance que le Gouvernement se tiendra à son traité à moins d'arrangement avec le Gouvernement français.

Nous allons cependant solliciter près du Gouvernement batave; je crains bien des lenteurs, des excuses évasives. Je vais m'occuper de dresser un état de nos besoins et de nos moyens de défense; le Général en chef l'enverra au Ministre BERNADOTTE.

19 Juli. DARDENNE aan BLANCHARD.

D'après votre lettre du 27 *Messidor* (15 Juli), Citoyen Ordonnateur, je ne doute plus que bientôt vous ne terminiez les objets qui vous retiennent à *Paris*. Les changements à faire à nos demandes sont de solliciter des chevaux. Notre parc est sans attelage. Il faut très promptement 380 chevaux pour porter à 860 le nombre absolument nécessaire pour le moment.

Ensuite nous sommes obligés d'augmenter notre parc, supprimé lorsque nous avons passé à la solde de la Hollande.

Le Général SEROUX m'a remis un mémoire à ce sujet; hier le Général en a conféré avec le Directoire, qui a répondu qu'il s'empresserait à nous procurer le nécessaire pour nous mettre sur un pied de défense respectable; mais l'intervention du Gouvernement français sera néanmoins nécessaire.

19 Juli. DARDENNE aan den Minister van Oorlog te *Parijs*.

Le Général BRUNE vient de partir pour aller visiter les places fortes de la Généralité; il me charge de vous adresser un rapport du Général d'artillerie SEROUX avec un tableau de nos besoins en chevaux, caissons, bouches à feu. Plusieurs fois vos prédécesseurs ont demandé au Ministre de la Guerre batave, qu'il ordonnât l'achat de 380 chevaux, qui nous sont indispensablement nécessaires.

De notre coté nous avons joint nos sollicitations sans pouvoir obtenir des résultats satisfaisants. Nous renouvelons aujourd'hui nos démarches avec quelque probabilité de succès; mais, Citoyen Ministre, votre intervention devient indispensable, surtout si votre intention est d'augmenter l'armée.

De door SEROUX opgemaakte staat van het benooidge was bij de stukken niet aanwezig. In een schrijven aan PIJMAN dd. 19 Juli geeft hij echter op, dat die 380 paarden noodig zijn voor de caissons van de Infanterie en voor het geschut en de caissons, die bij de bataljons worden ingedeeld. Den 23sten Juli wordt de aankoop van die paarden door het U. B. goedgekeurd. Zij waren evenwel slechts voor een zeer klein gedeelte geleverd, toen de landingsvloot de eerste maal voor de kust verscheen; ongeveer 350 ontbraken er nog. Den 23 Augustus 's morgens te 4 uur ontving men aan het Agentschap van Oorlog de navolgende aanvraag van BRUNE: »Les chevaux, qui doivent être fournis à l'artillerie, ne le sont pas; envoyez-moi je vous prie une autorisation pour en requérir au besoin.»

Die autorisatie werd per ommegeande verleend; doch bovendien gelastte de A. v. O. op verzoek van SEROUX aan de Departementale Besturen van den Dommel en van den Rijn, om te willen zorg dragen dat binnen tweemaal vier-en-twintig uren na ontvangst van de order, uit elk dier beide departementen 175 paarden te *Gorcum* zouden zijn voor het Fransche Artillerie-park. Die besturen verdeelden dat aantal evenredig over de verschillende gemeenten. Zoo moesten in *Braband*, *Den Bosch* en *St. Michiels-Gestel* er elk 12, *Vugt*, *Helvoort* en *Esch* elk 9, *Vlijmen* en *Drunen* elk 8, enz. leveren. Wekelijks konden die paarden worden verwisseld; in de eerste weken werd bij elk

paard, later bij elke 2 paarden, één drijver gezonden. Naarmate de aannemer LANCHERE de bestelde paarden afleverde, zouden de gerequireerde terug kunnen gaan. Zij zijn echter gedurende den geheelen veldtocht gebleven. Van 't materieel vond ik slechts eene aanvraag van SEROUX van 6 munitiekarren, tot welker aanmaak de A. v. O. hem den 24sten Juli machtigde.

Den 19den Juli werd, op voordracht van den Directeur-Generaal VAN HOOFF, gedeeltelijk uitbreiding gegeven aan, gedeeltelijk wijziging gebracht in de werkzaamheden aan de versterkingen.

PIJMAN aan VAN HOOFF. Ontvangen hebbende Uwe missive van den 17den dezer, zoo autoriseer ik U, in conformiteit van Uwe voordracht daarbij vervat, om de vereischte orders te geven, ten einde de overige middelen, welke in het frontier van den *Dollaart* af tot aan de Ommerschans, alsmede dat van den IJsel en vervolgens dat van de Neder-Maas en van *Bataafsche Brabant* tot aan de Schelde, (voor zoover zulks betrekking heeft op de vestingen *Den Bosch* en onderhoorige forten, *Grave*, *Breda*, *Bergen op Zoom* en *Steenbergen*) ter defensie noodig zijn, in het werk gesteld worden, als:

1°. om het fort Crevecoeur in zijn profiel te doen herstellen, alle batterijen weder op te maken, de aangeslibde gracht te doen uitdiepen — en daar waar zulks mocht noodig geoordeeld worden, de vereischte blindes of traversen tegen de enfilades te construeeren;

2°. om alle overige forten en posten onder *Den Bosch* behoorende, waaronder het fort de *Blauwe Sluis* vervat is, in behoorlijke orde te herstellen;

3°. om de vestingwerken van *Grave*, *Den Bosch*, *Breda*, *Bergen op Zoom*, forten en linie, benevens *Steenbergen* en voorposten, waar zulks wordt vereischt, mede in behoorlijken staat te stellen, gelijk ook alle andere fortificatiewerken, in de linie van defensie begrepen en bepaald, waartoe mede die van *Deventer*, *Zutfen*, *Doesburg*, *Geldersoord*, enz., gelijk ook alle de forten, posten en batterijen in het Dept. van Westwoldingerland behooren;

4°. om den dam in de Dieze wederom te sluiten en in de vereischte orde te herstellen;

5°. tot het doen leveren van de noodige palissaden en gordingen, alsmede het aanschaffen van de noodige barrières, het aankopen van kanonbeddingen, plaatsen van kapluifels, aanschaffen van houten pulverkelders en kruutkisten, het doen aanmaken van eggen en Friesche ruiters, het opdoen van rijshout tot het maken van schanskorven en alsmede van alle die materialen, welke tot het leggen van dammen in cas van de te formeeren inundatiën als anderszins zullen vereischt worden;

voorts om dit voorgemelde hetzij bij wijze van publieke besteding, contract of in daggelden ter executie te doen brengen — zooals zulks thans met opzicht tot de nieuwe onderhanden zijnde werken plaats heeft.

U al verder autoriseerende om van de voornoemde materialen tot het in staat van defensie stellen van alle de hierboven genoemde vestingen en posten dadelijk gebruik te maken en dezelve te dien einde ten spoedigste

in het werk te doen stellen; uitgezonderd alleen dat met het formeeren van inundatiën tot nader order zal moeten worden gesupercedeerd (1). Alles in diervoege als Gij zult oordeelen dat ten meesten nutte en dienste van den lande zal kunnen strekken en waartoe Gij de vereischte orders aan de onderscheidene Directeurs zult kunnen expedieeren.

Voorts approbeer ik, dat door U de noodige orders worden gegeven, ten einde die punten, welke Gij oordeelt dat dadelijk bij de hand zouden dienen genomen te worden, en welke ingevolge mijne autorisatie van den 8sten Mei in de tweede plaats ter executie gebracht moesten worden (2), zoo spoedig mogelijk worden uitgevoerd, als daar is:

- 1°. het aanleggen van eene redoute en batterij ter ondersteuning van het werk *De Pol*;
- 2°. het aanleggen van eene redoute aan den linkeroever des IJsels ter bescherming van den post aan de Baaksche brug voor *Zutfen*;
- 3°. het aanleggen van twee intermediaire batterijen tusschen *Bellingwolderzyl* en de redoute aan de *Aa*;
- 4°. het impassabel maken van de passages tusschen *Rooswinkel* en *Coevorden*;
- 5°. het leggen van eene redoute aan het einde van den *Emmerdijk*;
- 6°. het leggen van eene redoute aan den *Haandrik*;
- 7°. het aanleggen van den 3den post aan de *Veenbrug*;
- 8°. het verder aanmaken van de casematten en blindages te *Coevorden* (bij de voorn. autorisatie sub 8 gemeld).

Den 2den Augustus ontving VAN HOFF op zijne daartoe gedane voordracht nog autorisatie om *Willemstad* tegen eene surprise te dekken en in zoodanigen staat te brengen, dat die vesting tegen een coup de main bestand zou zijn; doch den volgenden dag werd hem bij geheime missive door PIJMAN medegedeeld:

Bij mijne aanschrijvingen van den 19den Juli en 2den Augustus heb ik U geautoriseerd om de frontieren van *Wedde* en *Westwoldingerland*, van den IJssel, van de Neder-Maas en van Bataafsch *Braband* en van het fort *Geldersoord*, alsmede diegene, welke defensie daarmede in een onafscheidelijk verband staan, niet alleen in behoorlijke orde te herstellen, maar ook de overige middelen, welke ter defensie noodig zijn, in het werk te doen stellen, hebbende ik U al verder geautoriseerd tot het doen leveren van de noodige palissaden en gordingen enz. enz. . . . alles voor zoover van deze voornoemde zaken ter defensie van de bovengenoemde vestingen en posten zoude moeten worden gebruik gemaakt.

(1) VAN HOFF had geschreven: En vermits men bij de gehouden conferentiën (dat zijn die in April) niet heeft kunnen besluiten tot het dadelijk formeeren van inundatiën, zoo zoude ook hiermede tot nader order kunnen worden gesupercedeerd, hoezeer de ondergeteekende anders van oordeel is, dat dit point met het in staat van defensie stellen der vestingen onafscheidelijk moet gepaard gaan, immers zoo men daarmede het bedoelde einde wil bereiken; en dus u in consideratie moet geven, of ook niet vooral met het formeeren der zoete inundatiën, waartoe in dit seizoen veel tijd vereischt wordt, binnen kort een aanvang zou dienen te worden gemaakt.

(2) *De Militaire Spectator* 1893, blad. 290 en 291.

Doch de importante kosten, die hiertoe zouden moeten worden geïmpendeerd in overweging genomen hebbende, hebben mij doen besluiten, om het voornaamste gedeelte hiervan provisioneel te menageeren, om welke redenen ik U bij dezen autoriseer tot het geven der noodige orders om met het in staat van beleg stellen van de frontieren *Wedde* en *Westwoldingerland*, den IJsel en de Waal tot aan de Zuiderzee dadelijk te supercedeeren, gelijk ook met het doen leveren van al de bovenstaande tot de defensie dezer frontieren benodigde materialen.

Eventueele reeds gesloten contracten moet Gij zien te verbreken of matig af te koopen; waar dit niet gelukt met opzicht tot te leveren materialen, moeten die worden opgelegd.

Niettegenstaande dit alles blijft het overige in mijne aanschrijving van den 19den Juli voorkomende aangaande den aanleg en het in orde brengen der nieuw aangelegd wordende en nog aan te leggen werken in voorsz. departementen en het in staat van defensie stellen der departementen van de Neder-Maas en Bataafsch *Braband* langs de Schelde, waaronder de *Willemstad* nu mede moet worden begrepen, in volle kracht, gelijk ook het in staat van momenteele defensie stellen der steden *Groningen* en *Delfzijl*, benevens de kustbatterijen van de *Zoltkamp* tot *Reida*, alsmede *Oostmahorn*, waar het in staat van defensie stellen niet moet worden opgeschorst, maar hiermede ingevolge de gegeven orders te blijven voortvaren.

Intusschen had VAN HOOFF den 2den Augustus tot PIJMAN de navolgende missive gericht:

Daar de rivier de IJsel aan die zijde van de Republiek thans het eigenlijke frontier uitmaakt, alzoo in vroegeren tijd eenige kleine plaatsen, met name *Deutichem*, *Breevoort*, *Grol* en *Lochem* als voorposten van hetzelfde aangemerkt wierden, die daartoe ook niet geheel ongeschikt schijnen te zijn, doch die thans niet langer onder de vestingen van den staat geteld worden, zoo volgt hieruit, dat de sterkte daarvan voor het tegenwoordige alleen gezocht moet worden in de vestingen en inundatiën, die op de rivier den IJsel bestaan en nog te maken zijn.

Inmiddels is het zeker, dit frontier altoos een der zwakste is geweest, met dat al niet minder interessant dan een der overige; en dit ook door het Gouvernement ingezien en gepetreed zijnde, heeft hetzelfde vooral in deze tijdsomstandigheden dat heilzaam besluit genomen, hetzelfde met nog andere frontieren tot een meerder graad van sterkte te doen brengen, ja zelve in staat van defensie te stellen, ten einde de *Bataafsche Republiek* meerder aanzien en luister bij te zetten. (*Sic!*)

Tot uitvoering nu van dit besluit is men thans met de meest mogelijke activiteit bezig en werkzaam, ten einde al het bepaalde in een volkomen staat te brengen; doch daar ingevolge Uwe aanschrijving van den 8sten Mei 1799 het plan van defensie des IJsels zich niet verder dan van *Deventer* tot aan den Rijn uitstrekt, om die reden heeft men alleen noodig gevonden de steden *Deventer*, *Zulfen* en *Doesburg* met de werken van *Geldersoord* in

aanmerking te doen komen en wel in dier voege, om dezelve niet alleen in staat van tegenweer te stellen, maar met een groot aantal nieuwe werken te voorzien, ten einde die vestingen van meerder nut en tot eene meerdere sterkte te brengen, ten einde een vijand aan deze zijde het indringen niet alleen ten uiterste moeilijk, maar zoo mogelijk ondoenlijk te maken. Het oogmerk nu van dit alles is tot geen ander einde ingericht, dan alleen wanneer een vijand den IJsel al genaderd mocht zijn, hem het passeeren niet alleen diffieel, maar zoo mogelijk ondoenlijk te maken. Met dat al zijn gemelde steden hiertoe alleen niet toereikende, alzoo voornoemde rivier te zwak is en de toegangen tusschen dezelve niet onvoordeelig; dus deze poincten voorziening vereischen, en ten welken einde het aanleggen van batterijen aan de *Veluwe-zijde om de passage van de rivier te betwisten* volstrekt noodig is, en wel op de navolgende plaatsen, welke niet ongeschikt zijn voorgekomen tot het entameeren van zoodanigen overtocht, doch tevens zeer voordeelig om de rivier te bestrijken, als:

1°. eene batterij aan te leggen bij *Dieren* omtrent de hoogte van den molen,

2°. eene bij den Gelderschen toren;

3°. eene over het veer van *Bronkhorst* en

4°. drie flèches tegenover *Dommerhout*;

5°. voorts zal het noodig wezen, dat er achter de Bevermeersche sluis eene batterij met epaulementen aangelegd worde ter defensie en bestrijking van den dijk; verder zal het ten uiterste noodig zijn aan een vijand alle accessen zoo naar de Grebbe, als linie betwist worden, en waartoe noodig zal zijn, de navolgende batterijen aan te leggen:

1°. aan het huis *den Doove* bij den Rijn eene batterij aan te leggen, zoo ter bestrijking van het Heusdensch veer, als tot advertentiepost voor de Grebbe;

2°. op de niterwaarden voor de bastions eenige kadijken te amoveeren en coupures te maken, doch niet eerder dan noodig zal zijn;

3°. verder eenige batterijen aan te leggen aan den Brinkanter-, Leusbroeksche, Woudenberger- en Veenendaalschen kerkweg;

4°. eindelijk op het einde der verlengde linie bij den Vudijk, behalve die op den Krachtwijkerweg, nog eene batterij aan te leggen.

Alle voornoemde poincten komen reeds voor in mijne memoriën en begrootingen van kosten van den 12 Mei 1796 en 30 April 1799, die ik destijds de eer heb gehad over te geven.

Bij beschikking van 7 Augustus werd de gevraagde machtiging aan VAN HOFF verleend. Had de A. v. O. dus in zijne geheime missive van 3 Augustus d. a. v. met het in staat van beleg stellen (in den zin van: tegen een beleg bestand maken) doen »supercedeeren,» met den aanleg van nieuwe versterkingen bleef men steeds voortgaan, waarvan men ook de bewijzen vindt in de verschillende rapporten omtrent den voortgang dier werkzaamheden met opgave van het aantal arbeiders, hetwelk daaraan te

werk gesteld was, welke (het laatste is van den 30sten Augustus) te vinden zijn in de Verzameling van Rapporten van VAN HOOFF (1). Deze dienden tot grondslag voor de berichten, die PIJMAN ingevolge het geheim besluit van den 13den Juni (2) aan het U. B. moest indienen.

De werkzaamheden aan de versterkingen bij *Den Helder* zijn vroeger medegedeeld (3).

Omstreeks dezen tijd waren weder verschillende berichten ingekomen. Den 16den Juli zond VAN DER GOES dat van JOHNSON uit *Kopenhagen* van den 9den Juli aan PIJMAN, die op zijne beurt er den Generaal BRUNE mede in kennis stelde.

Tot nog toe heeft men hier geene positieve berichten over de destinatie der uit *Cronstadt* gezeilde en, zoo men wil, in *Reval* binnengevallene Russische vloot met troepen.

Alles wat men daaromtrent weet, zijn louter zeetijdingen, die echter gedurig vernieuwd worden door schepen, die van de Oostzee aankomen en men geloofde altoos, dat in *Lübeck* eene landing zal ondernomen worden. Ik heb verschillende Amerikaansche kapiteins gesproken, die eerst twee dagen geleden van *Cronstadt* gekomen zijn en mij gezegd hebben, dat de vloot uit 14 linie- en vele transportschepen bestond, die troepen ten getale van 20.000 man aan boord hebben, welker destinatie echter, volgens getuigenis dier kapiteins niet *Lübeck*, maar dit zee-armement bestemd is ter dispositie van *Engeland*, om door de Sond te passeeren en tegen de *Bataafsche Republiek* gebruikt te worden.

De partijdigheid der Amerikanen voor de Engelschen uitgezonderd, komen mij alle deze berichten zeer overdreven voor, want men heeft reden te gelooven, dat de Russische zeemacht in *Cronstadt* en *Reval* te zamen genomen uit niet veel meer dan 12 linesschepen hoogstens kan bestaan, dewijl in den voorleden jare reeds 10 naar *Engeland* door de Sond gepasseerd zijnde, het niet zeer waarschijnlijk is, dat *Rusland* in dit oogenblik zijne nog overig hebbende Baltische zeemacht van dit vaarwater zal verwijderen en dezelve gansch ter dispositie van *Engeland* geven.

Ook is het niet licht in te zien, vanwaar men een genoegzaam aantal of ten minste 80 tweemastige transportschepen zal opgedaan hebben, om 20.000 man te vervoeren.

De Minister van de *Fransche Republiek*, in de natuurlijke veronderstelling dat het Deensche ministerie eenige positieve kennis moet dragen van deze zooveel geruchtmakende expeditie, heeft gisteren in eene particuliere conferentie den staatssecretaris dringend verzocht, hem eenige elucidatie over deze zaak te geven; dan de Graaf VAN BERNSTORFF heeft hem openhartig verzekerd, dat het Gouvernement alhier daarvan hoegenaamd geene zekere kennis heeft, en er niets meer van weet dan wat de openlijke

(1) Ministerie van Oorlog, Archief der Genie Litt. N n°. 72.

(2) *De Militaire Spectator* 1893, bladz. 454.

(3) *De Militaire Spectator* 1892, bladz. 76—78 en 131—148.

geruchten ronddragen; zelfs de Heer BLOON (1), Deensch Minister te *Petersburg*, heeft hem geene andere informatiën gegeven dan hetgeen aldaar publiek was, dat men namelijk een aantal lineschepen uitrust om troepen over te brengen tot eene landing in *Lübeck*, zonder het getal der schepen noch dat der troepen te bepalen. De Graaf konde in deze omstandigheid niet dan eigen conjectures maken; hij konde niet gelooven, dat men in *Lübeck* zoude landen en volgens zijne informatiën, met de post van gisteren ingekomen, ook niet in het Lauenburgsche, gelijk ik de eer heb gehad in mijne laatste depêche melding te maken. Het was hem niet mogelijk te veronderstellen, dat de Keizer de neutraliteit van het noorden van *Duitschland* zoude willen aanranden en daardoor risqueeren, den Koning van *Pruisen* te provoceeren, maar wel door deze demonstratiën te zien, of *Pruisen* zich zal laten intimideeren.

De eenige waarschijnlijke veronderstelling was, dat voorsz. vloot, zoo wezenlijk troepen zich daarop bevinden, bestemd is om tegen de *Bataafsche Republiek* direct te ageeren en wel *apparent* te zamen met de niet minder luid aangekondigde Engelsche expeditie tegen *Holland*.

22 Juli. VAN DER GOES aan PIJMAN.

Hoezeer het uitzeilen van een Russisch eskader van *Cronstadt* zich schijnt te bevestigen, is er echter geene de minste quaestie van het ontschepen van troepen te *Lübeck*, blijkens de laatste depêches uit *Hamburg*, waarvan ik de eer heb een afschrift tot informatie hiernevens te voegen.

B. E. ABBEMA aan A. v. B. B. (niet gedateerd).

Hoezeer het uitzeilen van een Russisch eskader van *Cronstadt* niet wel in twijfel kan getrokken worden, en nog nader door het Keizerlijk rescript van approbatie aan het Admiraliteits-collegie aldaar wegens de spoedige uitrusting van hetzelfde wordt geconfirmeerd, zoo yervalt nochtans ten volle het gerucht van de aannadering van die vloot tot aan deze kusten der Oostzee, alwaar men uit scheepstijdingen dezelve reeds tot Schmeren-sond gevorderd had opgegeven. Mijne heden nog van *Lübeck* ontvangene echte berichten spreken zulks niet alleen volstrekt tegen, maar bevestigen ook, dat er geen de minste schijn van preparatiën in die streken gemaakt worden, dewelke zelfs tot approviandeering van een eskader veel min tot ontscheping van troepen en derzelver marsch zouden vereischt worden.

Hierdoor wordt het meer en meer waarschijnlijk, dat dit eskader door de Sond naar de Noordzee zal gaan en aldaar hetzij gemeenschappelijk met *Engeland* de voorgenomen expeditie tegen de *Bataafsche Republiek* of *België* zal tenteren, of ten minste door het simulaire derzelve onze en de Fransche troepen in gedurige alertes brengen.

Den 25sten Juli wordt door DARDENNE aan VAN BOECOP de navolgende order gezonden :

Les circonstances nécessitent une augmentation de forces en *Nordhollande*, le Général en chef me charge de vous prier de donner sur le champ les

(1) MILIUTIN noemt dien gezant Generaal BLOM.

ordres au 1er bataillon de la 5^e $\frac{1}{2}$ brigade de partir de suite de *Kampen* pour se rendre à *Hoorn*, au 2e bataillon de la même $\frac{1}{2}$ brigade de partir de *Zwolle* pour se rendre à *Enkhuizen*; au 3e bataillon de la même $\frac{1}{2}$ brigade de partir de *Deventer* pour se rendre à *Medemblik* (1).

Ces bataillons seront aux ordres du Général-major VAN GUERICKE. Leurs chefs doivent requérir tous les bâtiments de transport, qui se trouvent sur l'Ysel et Zwarte Water. Ils laisseront leurs dépôts et les recrues, qui ne sont pas encore assez instruits, dans les villes d'où ils sortent.

Après ce mouvement opéré le 1er bataillon de la 2^e $\frac{1}{2}$ brigade, qui est en garnison à *Zutfen*, se rendra à *Kampen*; le 2e bataillon de la même $\frac{1}{2}$ brigade, qui est à *Arnhem*, se rendra à *Zwolle*; le 3e bataillon de la même $\frac{1}{2}$ brigade occupera les villes d'*Arnhem*, *Zutfen* et *Doesburg*.

Je mande au Général DU MONCEAU que le Général en chef n'a pu le charger de l'exécution de ce mouvement, puisque cela aurait apporté un retard dangereux.

Je vous serai obligé de m'accuser réception de la présente.

Aan den A. v. O. wordt hiervan mede kennisgegeven met bijvoeging :

Il est indispensable que ces bataillons soient à même de secourir promptement le Général DU MONCEAU, si l'ennemi se portait vers l'île d'*Ameland*, province de *Frise* ou de *Groningue*. Vous sentirez donc la nécessité de prendre de promptes mesures pour faire se rendre à *Hoorn*, *Enkhuizen* et *Medemblik* une quantité suffisante de bâtiments de transport pour y rester à la disposition des bataillons qui vont s'y rendre.

Den 26sten Juli werden de orders voor de 5de $\frac{1}{2}$ brigade door VAN BOECOP uitgegeven, terwijl hij tevens aan de gemeentebesturen van *Zwolle* en *Kampen* medewerking verzocht, om zoo spoedig mogelijk de noodige schepen voor den overtocht der drie bataljons naar *Noord-Holland* te requireren. HERBIG te *Deventer* ontvangt zijn marschorder den 27sten, marcheert den volgenden dag (Zondag), gaat nog dien avond te *Zwolle* scheep en zeilt den 29sten 's morgens uit naar *Medemblik*. Den vorigen dag was het 3de bataljon der 5de $\frac{1}{2}$ brigade (VAN SANDICK) van daar onder zeil gegaan naar *Enkhuizen* (2). Het 1ste bataljon dier halve-brigade (LIJKLAMA) ondervond in het vertrek eenige vertraging, daar noch in *Kampen*, noch in *Hasselt*, noch in *Zwartsluis* genoegzaam schepen aanwezig waren. In de Stadsrekening van *Kampen* wordt ook melding gemaakt, dat een met hout geladen schip voor het vervoer van dat bataljon werd gelost. Den 30sten Juli deelde Ross, de magazijnmeester aldaar, aan dat bataljon nog 1094 pakjes patronen (à 12 in 't pakje) en 550 geweervuursteen uit.

(1) In deze order komt eene onjuistheid voor; het 2de bataljon lag te *Deventer* en het 3de te *Zwolle*. Eigenaardig was het op te merken, dat VAN BOECOP, bij het overgeven dezer order ten opzichte van de bataljons zijner eigene brigade, die fout evenzeer beging.

(2) De detachementen van het bataljon te *Hasselt*, *Vollenhoven* en *Steenwijk* — zie de emplacementstaat van 4 Juli in *De Militaire Spectator* 1891, blad. 503 — schijnen reeds vroeger ingetrokken en in *Zwolle* vereenigd te zijn.

Nog denzelfden dag, waarop PIJMAN bericht van die troepenverplaatsing had ontvangen (25 Juli), meldt hij aan BRUNE: »Je vous prévions, Général, que j'ai donné ordre de faire partir pour *Hoorn* 12 bateaux, 12 autres pour *Enkhuizen* et 12 autres pour *Medemblik*, afin de pouvoir transporter des troupes en cas de besoin.»

Zooals verder door DARDENNE gelast was, kwam het 1ste bataljon van de 2de $\frac{1}{2}$ brigade uit *Zutfen* naar *Kampen*, het 2de bataljon uit *Arnhem* en *Nijmegen* naar *Zwolle*; terwijl van het 3de bataljon de staf en vijf compagnieën uit *Doesburg* op *Zutfen* en twee compagnieën uit *Deutichem* op *Arnhem* werden gedirigeerd; twee compagnieën van dat bataljon bleven in *Doesburg*.

Waarom die verplaatsing van troepen naar *Noord-Holland* op dat oogenblik noodig geoordeeld werd, wordt opgehelderd in de twee volgende brieven. DARDENNE schrijft den 25sten Juli aan DESJARDINS te *Bergen op Zoom*:

Quoique le commandement de l'armée batave soit donné au Général BRUNE, il lui est impossible maintenant de vous envoyer des troupes de cette République, parce que le Gouvernement a reçu hier (d. i. dus 24 Juli) des renseignements, qui lui font craindre d'être attaqué en *Nord-Hollande* et en *Frise*, ce qui vient de nécessiter un mouvement des troupes, qui étaient sur l'Ysel.

Depuis huit jours le Gouvernement met beaucoup d'activité pour assurer nos moyens de défense;

en DAENDELS op dienzelfden datum aan DU MONCEAU:

Ik informeer U, mijn waarde Generaal, dat de A. v. M. zekere informatie heeft ontvangen, dat de Engelschen voornemens zijn, binnen weinige dagen het noorden onzer Republiek aan te tasten, en terwijl het arrivement van een Engelschen parlementair aan *Den Helder*, onder zeer futiele prentexten (1), het waarschijnlijk maakt, dat de vijand het op *Noord-Holland* heeft gemunt, zoo heeft de Generaal en chef noodig geoordeeld, de drie bataljons der 5de $\frac{1}{2}$ brigade van den IJsel dadelijk naar *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medemblik* te moeten laten overvoeren, op welke plaatsen de noodige schepen voor het transport der gemelde bataljons zullen worden *gehouden*, ten einde aldaar *disponibel* te blijven, ingeval een renfort naar het Departement van de Eems

(1) STONY schrijft daaromtrent in zijne *Verantwoording*: »alleenlijk had zich reeds den dag van mijn vertrek (hem was den 17den Juli het doen eener inspectie op de Wadden en de Eems tot *Delfzijl* opgedragen) een Engelsch parlementair vaartuig voorgaats van *Texel* gepresenteerd; dan de commissie, waarmede hetzelfde van wege den Admiraal DUNCAN, destijds commandeerende de Engelsche vloot in de Noordzee, gechargeerd was, was van geen aanbelang geweest, en betrof alleenlijk eene door de onzen op de Wadden genomen sloep." In eene noot voegt hij daaraan toe. »De ware bedoeling van deze boodschap was mij in geen deele raadselachtig voorgekomen; ik beschouwde dezelve namelijk als een praetext, waaronder men gerust konde spionneeren, en te weten komen, wie er op de reede van *Texel* het bevel voerde. Dit mijn gevoelen maakte ik aan den A. v. M. ook bij mijne aankomst in *Den Haag* bekend, tegelijk met een verzoek om mij door een order te autoriseeren, zooals dan ook geschiedde, van geene parlementaire vaartuigen binnengaats van *Texel* te permitteeren, ten einde dit spionneeren in het vervolg te beletten.»

of Schelde en Maas moet worden vervoerd en waartoe de ligging dier plaatsen voordeeliger dan de IJssel is; refereerende ik mij voor het overige op den brief van dezen Generaal en chef, die U over alles ampler zal schrijven (niet gevonden).

Eigenhandig voegt DAENDELS hieraan toe: »SPOORS gelooft, dat de attaque op *Ameland* gemunt is, dan ik vrees voor *Den Helder* 't meest. In allen gevalle zullen wij hunne stoutheid duur doen betalen. Adio.

Omstreeks dienzelfden tijd (24 Juli) zond de Kolonel ALTHUIJSEN, Chef der Artillerie, zijn reeds meermalen genoemd project in, »om eene allernoodzakelijkste geregeldte orde in het detachereen van de respectieve compagnieën der Artillerie-bataljons te verkrijgen.» Wij kunnen daaruit gedetailleerd de ligging dier compagnieën en detachementen daarvan nagaan.

1ste Bataljon.

De compagnieën van de Kapiteins BOOGHMANS en MICHAËL blijven op den veldstaat (d. w. z. dat zij mobiel waren) en gevoegd bij den veldtrein, thans te *Amersfoort*, mits bij laatstgemelde compagnie worden gebracht diegenen, welke nog bij den staf te *Breda*, 's *Bosch*, *Heusden*, *Schouwen* en *Loevestein* zich bevinden.

De 1ste compagnie van den Kapitein GEIJ bezet 's *Bosch* en detacheeft naar *Heusden* 1 officier, 1 bombardier, 1 korporaal, 16 kanonniërs;
 » *Geertruidenberg* 1 » 1 » 16 »
 » *Loevestein* 1 » 1 » 12 »

De 5de compagnie, Kapitein NARINGS bezet *Bergen op Zoom* en detacheeft naar *Steenbergen* 1 officier, 1 bombardier, 1 korporaal en 20 kanonniërs,
 » *Willemstad* 1 » 1 » 1 » 20 »

De 2de compagnie van den Kapitein VAN GENDT bezet het eiland *Walcheren* en *Schouwen* en maakt de verdeeling der detachementen met overleg van den commandant dier eilanden.

De 6de compagnie van den Kapitein LANKESTER blijft compleet te *Breda*. N. B. De Kapitein GEIJ blijft de Artillerie in het land van *Voorne* en *Goedereede* commandeeren. De Kapitein NARINGS blijft te *Breda*; dus zullen deze twee compagnieën door hun tweeden kapitein worden gecommandeerd.

Allen, die van dit bataljon zijn gedetacheerd te *Goedereede* en Lande van *Voorne*, worden ingetrokken.

2de Bataljon.

De compagnie N°. 2 van den Kapitein PRÖBSTING komt op den veldstaat; te dien einde worden allen, die van dezelve elders gedetacheerd zijn, daarbij getrokken.

De 5de compagnie van den Kapitein BOGAERT blijft op den veldstaat en worden deze beide compagnieën gevoegd bij den veldtrein.

De 4de compagnie van den Kapitein DE LAPAISSIÈRE komt van den veldstaat naar *Den Haag* en detacheert naar

<i>Woerden</i>	1	bombardier,	1	korporaal,	12	kanonniers,
<i>Oudewater</i>	1	»	1	»	12	»
<i>Delft</i>	1	»	1	»	8	»

De 6de compagnie van den Kapitein SOUTERMEISTER bezet het eiland *Goedereede* en wordt door den kapitein zelve gecommandeerd.

De 1ste compagnie van den Kapitein TEN CATE bezet *Brielle* en detacheert naar *Hellevoetsluis*, *Rockanje* en *Oostvoorne*, met overleg van den commandant van dat eiland (1).

De 3de compagnie van den Kapitein VAN DEVENTER blijft in *Den Haag*; detacheert naar

<i>Den Hoek van Holland</i>	1	officier,	1	bombardier,	1	korporaal,	24	kanonniers,
<i>Katwijk</i> en <i>Noordwijk</i>	1	»	1	»	12	»		
<i>Zandvoort</i> (2)	1	»			6	»		
<i>Scheveningen</i>	1	»	1	»	12	»		

N. B. De Kapitein TEN CATE blijft op *Den Helder* de Artillerie commandeeren en de Kapitein BOGAERT bij provisie in *Den Haag*.

Allen, die van dit bataljon op *Den Helder* zijn gedetacheerd, worden ingetrokken.

3de Bataljon.

De compagnie N°. 6 van den Kapitein DE HAAN komt op den veldstaat, te dien einde worden die van dezelve elders gedetacheerd zijn daarbij getrokken.

De 4de compagnie van den Kapitein ARENTZ blijft op den veldstaat en worden deze beide compagnieën gevoegd bij den veldtrein.

De 3de compagnie van den Kapitein VAN BOMMEL komt van den veldstaat en bezet met de 2de compagnie van den Kapitein OVERREITH *Den Helder* en onderhoorige posten.

De 5de compagnie van den Kapitein NIDEK bezet *Nijmegen* en detacheert naar:

<i>Grave</i>	2	officieren,	2	bombardiers,	2	korporaals,	2	tamboers,	40	kanonniers,
<i>Arnhem</i>	1	bombardier,	1	korporaal,	12	»				
<i>Doesburg</i>	1	»	1	»	16	»				

De 1ste compagnie van den Kapitein STERN blijft geheel te *Zutfen*.

N. B. De Kapitein ARENTZ blijft te *Zutfen* en wordt de compagnie door den tweeden kapitein gecommandeerd.

Allen, die van dit bataljon zijn gedetacheerd te *Harlingen*, *Vlieland*, *Terschelling*, *Hoogwatum*, *Oostmahorn* en *Delfzijl*, worden ingetrokken.

4de Bataljon.

De 5de compagnie van den Kapitein STEINMETZ en de 6de van den Kapitein VAN DIEREN blijven op den veldstaat en gevoegd bij den veldtrein.

(1) Vergelijk voor de bezetting van *Goedereede* en *Voorne*: *De Militaire Spectator* 1892, bladz. 274—281.

(2) In een schrijven van den Directeur van het Dept. Financiën aan den A. v. O. van 24 Sept. 1799 komt o. a. voor: »te *Zandvoort* waren tot 31 Juli 5 artilleristen, zijn toen met 3 vermeerderd.»

De 4de compagnie van den Kapitein STERN bezet *Delfzijl* en detacheert naar *Reide, Oterdum, Termunt*, enz.

De 2de compagnie van den Kapitein WISELWEIJ bezet *Langakkerschans* en detacheert naar *Coevorden, Bourtange, Ommerschans* en laat een detachement van 1 officier, 1 bombardier, 1 korporaal en 30 kanonniërs te *Groningen*.

De 3de compagnie, Kapitein CUNCELL bezet *Harlingen* en detacheert naar *Leeuwarden, Vlieland, Terschelling, Ameland, Zoltkamp*, enz.

De sterkte van deze detachementen en verdere schikking van dezelve wordt overgelaten aan den Commandeerenden Officier van dat district.

N. B. De Kapitein CUNCELL blijft te *Groningen* en wordt deze compagnie door den tweeden kapitein gecommandeerd.

Aanmerking.

Deze schikking zoude teweegbrengen, dat er 8 complete compagnieën op den veldstaat bleven en den Artillerie-veldtrein formeerden, waarvan geene detachementen ter bezetting van plaatsen wierden uitgezet.

Bij iederen staf der bataljons blijven twee Eerste-Kapiteins present ter dirigeering van het hoofdbestuur met den Luitenant-Kolonel.

Bij iederen staf blijft eene complete compagnie ter bezetting van het garnizoen.

Den 29sten Juli werd dit project door den A. v. O. goedgekeurd, zoodat wij wel mogen aannemen, dat eene maand later, toen de landing plaats had, de voorgestelde verplaatsingen waren afgelopen. Alleen de compagnieën, die voor den veldtrein bestemd waren, zijn — althans voor het grootste gedeelte — mede te velde getrokken. Afzonderlijk vermeld vinden we ze daar niet, omdat zij gedeeltelijk met de veldstukken bij de bataljons waren ingedeeld, gedeeltelijk bij den eigenlijken trein waren, waarbij evenwel, zooals vroeger bij de organisatie is aangegeven, ook drijvers gerequireerd werden.

Intusschen kwamen weder de navolgende berichten in:

25 Juli. VAN DER GOES aan PIJMAN. Volgens de jongste brieven uit *Hamburg* vervallen de tijdingen van ontschepping van Russische troepen aan den kant van *Lübeck* meer en meer; daarentegen zoude de inschepping van een groot aantal landtroepen te *Reval* in circa 200 transportschepen meer en meer waarschijnlijk worden.

De brieven van *Kopenhagen* van den 16den dezer, waarvan een extract hiernevens gaat, bevestigen in vele opzichten de zooveen gemelde berichten.

16 Juli. J. G. JOHNSON uit *Kopenhagen* aan VAN DER GOES. Extract. De tijdingen uit de Oostzee omtrent de zooveel opzien verwekkende Russische vloot en over de met dezelve bedoelde expeditie doorkruisen zich zoo dikwerf, dat men bij gebrek van authentieke rapporten tot nog toe geene bevredigende informatiën kan bekomen over de sterkte en destinatie dier vloot. De Commissaris VAN ALLER zal U ongetwijfeld de berichten, die bij hem uit

de Oostzee ingekomen zijn, medegedeeld hebben. Zij stemmen grootendeels overeen met degene, die alhier uit dat vaarwater aangebracht worden, dat namelijk 10 linieschepen, hebbende slechts weinig troepen aan boord, uit *Cronstadt* gezeild en in *Reval* binnengevallen zijn, vanwaar eenige dezer schepen naar *Riga* gedestineerd zijn geworden, om provisie en troepen in te nemen. Deze berichten zeggen tevens, dat de Engelsche officier POPHAM niet op de vloot, maar zich in CRONSTADT bevindt en ijverig werkzaam was, verscheidene fregatten en transportschepen in gereedheid te laten brengen ter verdere vervoering van troepen, die in den omtrek aldaar verzameld wierden, welker getal echter niet aangegeven wordt.

Den 13den dezer passeerde door de Sond een Engelsch Cotter met depêches naar de Oostzee. Men veronderstelt met veel waarschijnlijkheid, dat deze zee-estafette betrekking heeft tot de Russische expeditie, welker aanstaande medewerking met die, welke in *Engeland* toebereid wordt, de Engelsche ministerieele dagbladen aankondigen.

De navolgende vier brieven, door PIJMAN van VAN DER GOES met geleidende geheime missive ontvangen, werden onder dagteekening van 30 Juli aan BRUNE doorgezonden.

Kopenhagen 20 Juli. JOHNSON aan VAN DER GOES.

Sedert het vertrek mijner laatste depêche zijn hier hoegenaamd geene berichten aangekomen wegens de Russische vloot in de Oostzee. Een nieuw gerucht echter, dat alhier meer opzien verwekt dan de gepretendeerde Russische expeditie is het aankondigen van den doortocht van een Engelsch eskader door de Sond naar de Baltique. Voorgisteren avond namelijk is deze reede gepasseerd een Engelsch linieschip, genaamd *The Dictator*, van 64 stukken, doch als fluitschip gearmeerd zijnde, voert het niet meer dan 44 kanonnen met slechts halve bezetting. Hetzelve behoort, volgens zeggen van den kapitein op dien bodem, tot eene Engelsche vloot van 20 zoo gewapende als transportschepen, die eerstdaags in de Sond te gemoet gezien en in de Oostzee verwacht worden, om Russische troepen in te nemen en vervolgens over de Noordzee te vervoeren.

Het getal, zegt men, der oorlogsschepen uit die vloot vormt een eskader van één schip van 74, vijf van 64 en verscheidene fregatten van 40 stukken geschut, gedeeltelijk en flûte bewapend, om des te meer troepen te kunnen bergen, tot welk einde ook in *Cronstadt* vele transportschepen (men begroot het getal op 30) in gereedheid gebracht worden.

Ik durf niet beweren, in hoeverre deze berichten waar zijn. De Graaf VAN BERNSTORFF, dien ik heden morgen gesproken heb, heeft deswegens hoegenaamd geene authentieke rapporten ontvangen. Er is ook door den Engelschen *Envoyé* alhier geene ministerieele communicatie geschied over de gepretendeerde passages van een Engelsch eskader door de Sond naar de Oostzee. Evenwel schein de Graaf geloof te slaan aan die alarmeerende tijdingen en deze Engelsche expeditie in verband te brengen met de groote toebereidingen, die volgens onlangs bij hem ontvangen rapporten in *Cronstadt*

gemaakt worden tot het equiperen van transportschepen en het verzamelen van troepen in den omtrek aldaar, ten getale van 20.000 man. Hij gelooft echter niet, dat de Russische vloot de Oostzee zal verlaten, dewijl het vermelde Engelsch eskader genoegzaam zal zijn, het gansche troepenconvooi over de Noordzee te brengen en te geleiden.

Kopenhagen 23 Juli. JOHNSON aan VAN DER GOES. Extract.

. Inmiddels haast ik mij heden te Uwer kennis te brengen, dat voorgisteren avond door deze reede gepasseerd zijn de volgende Engelsche schepen: 1. *Infleivable* van 64 stukken, Commandeur SALOMON FERRIS; 2. *Wassenaer* 64, Capt. CHARLES OWNE; 3. *Brakel* 54, CHARLES WALKER; 4. *Expedition* 44, THOMAS LAVINGSTON; 5. *Hebe Exprimat* 44, J. D. SAVILLE; 6. *Hebe* 38, WILLIAM BIRCHAL; 7. *Lady Ann* 12, Lieut. BUTT, hetwelk dus met den *Dictator* en nog 2 brikken, die onlangs naar de Baltique gezeild waren, een getal uitmaakt van 10 gewapende Engelsche schepen, die zich thans op de Oostzee of in de Russische havens bevinden. De meeste der voornoemden zijn als fluiten gearmeerd en dragen gedeeltelijk eene sterke equipage, doch hetgeen opmerking verdient is dat, zoo men zegt, op ieder schip twee kapiteins en een genoegzaam aantal zee-officieren van minderen rang zich bevinden.

De Commissaris VAN ALLER schrijft mij, dat volgens zijne informatiën deze schepen voor 11 maanden geproviandeerd zijn; deze omstandigheid laat zich wel explicereen in verband met eene andere, die ik van goederhand heb, dat namelijk te *Petersburg* eene order is uitgevaardigd om bijtijds de noodige preparatiën te maken, ten einde deze schepen, is het nood, den winter over in de Russische havens te doen saisonneeren; dan ik kan aan den anderen kant zulks niet wel overeen brengen met den spoed, welken men in het werk stelt, deze schepen, na het bepaald aantal troepen te hebben ingenomen, naar de Noordzee terug te zenden en in connexie met de Engelsche geprojecteerde expeditie te doen ageeren. Men heeft mij zelfs stellig verzekerd, dat tegen den 1sten Augustus a. s. het debarquement (embarquement?) der troepen in *Cronstadt* en *Reval* zal moeten plaats hebben en dat de transportschepen, die ten einde gebruikt worden, op dat tijdstip gereed zullen zijn. Er zullen haast, zooals men zegt, nog 12 Engelsche oorlogsschepen, als fluiten gearmeerd, volgen, ofschoon de kapitein van het Engelsche schip *Inflexible* zulks ontkende.

Gisteren is alhier gearriveerd een Engelschman van importantie, die van *Stockholm* kwam, en na een oponthoud van anderhalf uur in allerijl zijne reis naar *Hamburg* heeft voortgezet. Hij noemt zich GRATHEZE en is waarschijnlijk dezelfde personage, die omtrent 14 dagen geleden door een Engelschen kotter, van de Theems komende, in *Gothenburg* afgezet werd. De Engelsche minister alhier heeft eenige oogenblikken na de komst van dien heer hem bezocht en zij zijn een half uur bij elkander geweest. Men beweert, dat hij met dépêches van het grootste aanbelang belast, en dat de naam, welken hij op reis draagt, gefingeerd is. Meer heb ik niet kunnen te weten krijgen omtrent dezen buitengewonen koerier; maar ik

mag veronderstellen, dat zijne zending in verband staat met die van den Generaal TOLL van *Stockholm* naar *Engeland*.

Extract uit eene missive van *Hamburg* (dus vermoedelijk van ABBEMA) dd. 23 Juli aan VAN DER GOES.

Gisteren verspreide zekere JAUME (zijnde originair een Franschman, doch met zijnen broeder PHILIPPE JAUME te *Livorno* geëtablisseed was, daar deze ook Deensch Agent is, en welke JAUME alhier voorheen in het huis van A. F. RALL te *Petersburg* is geëmployeerd geweest, doch thans alhier een der voornaamste verspreiders der nadeelige geruchten zoo jegens de *Fransche Republiek* als deszelfs geallieerden is) het in de heden uitgegeven couranten vermelde gerucht van de passage door de Sond van eene Engelsche vloot van 20 à 21 linesschepen, om zich te *Reval* te voegen bij de Russische vloot en van daar na het innemen van een aanzienlijk korps Russische troepen gezamenlijk naar de Noordzee terug te keeren.

Met de heden ingelooopen brieven van *Kopenhagen* heb ik van den *chargé d'affaires* JOHNSON bericht ontvangen van een dag later datum, waaruit wel consteert, dat er een schip van 64 stukken, doch als fluitschip ingericht tot transportschip en met 40 stukken en halve bezetting gearmeerd, de reede van *Kopenhagen* gepasseerd was, en volgens zeggen van den kapitein van gemelden bodem *The Dictator* de voorlooper was van eene Engelsche vloot van 20 zoo gewapende als transportschepen, welke eerstdaags zouden volgen; doch dat die sterke macht op den 20sten dezer 's morgens te 8 uur alsnog niet in de Sond verschenen was, ofschoon de wind sedert 3 dagen voor derzelve aankomst allergunstigst geweest was. Bij ondervinding weten wij, hoedanig de Engelsche officieren valsche geruchten verspreiden over de vuës van de Russische armade, die reeds zoo menigmaal als naar *Lübeck* naderende door hen was opgegeven; zoodat ik de komst van die 20 schepen nog als uit diezelfde onzekere source voortspruitende blijve beschouwen; immers heb ik nog heden drie Hollandsche matrozen bij mij gehad, dewelke voorleden Vrijdag met de pakketboot uit *Yarmouth* zijn vertrokken, alwaar zoo min als op hunne passage iets van eene zoodanige importante vloot gezien noch vernomen hebben. Ondertusschen schijnt het Deensche Gouvernement daaraan geloof te slaan, ofschoon de Graaf VAN BERNSTORFF deswegens geene authentieke rapporten ontvangen had, noch de Engelsche Minister eenige ministerieele communicatie gegeven had over eene zoodanige gewelddadige passage in vilipendie van de aangepane engagementen ter bevrijding van de Oostzee van alle irruptiën der belligereerende mogendheden. Het zal te bezien staan, hoedanig de burger GROUVELLE zich in dezen zal gedragen.

Of nu al die groote toerustingten tegen ons Vaderland zouden gedirigeerd worden, laat zich betwijfelen en zoude het mij uit de Engelsche tijdingen eerder toeschijnen, dat men de absentie der Fransche vloot wil waarnemen om op de kusten van *Bretagne* eene nieuwe attaque te doen en te trachten een nieuwen Vendée-krijg te doen ontsteken, genoegzaam calculeerende, dat wanneer men in *Frankrijk* de monarchie kan herstellen, alsdan ook de

revolutie in de *Bataafsche Republiek* een natuurlijk gevolg zoude zijn, en het dan voor den stadhouder gunstiger zoude zijn op die wijze, dan door geweld van Engelsche en Russische overmacht hersteld te worden.

Stockholm 16 Juli. W. BUYS, Minister Plenipotentiaris der *Bataafsche Republiek* bij Z. M. den Koning van *Zweden* aan VAN DER GOES.

Den 9den dezer is te *Gothenburg* aangeland een Engelsch cutter, komende in 4 dagen van *Londen* en gaande naar *Riga*. Dit vaartuig heeft aldaar aan land gezet twee koeriers, de een naar deze stad en de andere naar *Petersburg* gedestineerd. Beide koeriers zijn hier eergisteren aangekomen, doch tot nog toe is er niets uitgelekt van den inhoud der dépêches aan den Koning overgebracht.

De naar *Petersburg* bestemde koerier heeft zijne reis derwaarts voortgezet.

De kapitein van een koopvaardijship, aan een Zweedsch koopman, in deze stad woonachtig, toebehoorende, den 2den dezer van *Reval* vertrokken en den 12den alhier aangekomen, meldt dat er in gezegde haven 15 gewapende oorlogsschepen en eenige fregatten gereed lagen, dat men er 30.000 man verwachtte, en er reeds 800 kozakken aangekomen waren. Men had zijn schip willen bevrachten naar *Lübeck* tegen 50 £ per last in de maand; doch hij had zulks afgeslagen. Men verwachtte te *Reval* Engelsche schepen om de troepen over te brengen. Deze tijding heeft zich bevestigd uit brieven van een door *Rusland* en *Engeland* gequalificeerden commissaris te *Petersburg*, die alle Zweedsche reeders uitnoodigt hunne schepen voor 6 maanden te verhuren tegen 25 £ per Engelsche ton in de maand, waarvan 3 maanden vooruit en de andere bij het einde der expeditie betaald zullen worden. De gehuurde schepen zullen dadelijk te *Reval* gemeten en deze meting zal vervolgens in de Engelsche havens geverifieerd worden. Deze voorwaarden doen vermoeden dat dit gansche armement zich naar *Engeland* moet begeven, om van daar naar de plaats van deszelfs bestemming, waarschijnlijk het een of ander gedeelte der *Bataafsche Republiek*, te zeilen.

Opgemelde berichten zijn mij zoo gewichtig voorgekomen, dat ik vermeend heb ze U dadelijk te moeten doen toekomen; en wanneer men dezelve confronteert met de tijdingen, vervat in de missive van den Minister ABBEMA in dato 25 Juni, maar voornamelijk met het in *Engeland* zoo openlijk aangekondigd voornemen, om eene onderneming te doen tegen een gedeelte van het vasteland, waarbij dat rijk zoozeer geïnteresseerd is, komt het allerwaarschijnlijkst voor dat, ofschoon de toerusting op de Russische grenzen tegenover *Zweedsch Finland* gelegen, opgehouden zijn, *Rusland* echter ter zee, zoowel als te land, blijft wapenen, ten einde het Engelsche ministerie bij deszelfs tegen de *Bataafsche Republiek* geprojecteerde onderneming behulpzaam te zijn, en volgens hetgeen ik hier zoo van tijd tot tijd door diplomatieke personen hoor zeggen, geloof ik inderdaad, dat men in ons Vaderland niet genoeg op zijne hoede kan zijn.

31 Juli VAN DER GOES aan PIJMAN. Secretet.

Brieven uit *Hamburg* van den 26sten Juli melden mij, dat de Generaal DUNN, welke zich te voren als kolonel aan het hoofd der Engelsche commissie

te *Bremen* bevond en naar *Londen* gereisd was, thans in eerstgenoemde plaats gereverteerd en den 24sten weder vertrokken was, zonder dat men stellig wist werwaarts; dat tevens bovengemelde commissie bevel ontvangen had om zich tegen half Augustus tot deszelfs afreize van daar gereed te maken, hetzij naar *Osnabrück*, hetzij naar *Engeland*; dat ook de in Engelsche halve soldij staande Hollandsche uitgeweken officiers orders hadden, om zich op den eersten wenk marschvaardig te houden en er te *Bremen* vier wagens met reizigers waren aangekomen, zich opgevende als Hollandsche vluchtelingen ter oorzaak der conscriptie, welke vervolgens naar *Hamburg* zouden vertrokken zijn. Den 25sten waren nog meer andere dier vluchtelingen in eerstgemelde plaats gearriveerd.

(Wordt vervolgd.)

DE TOPOGRAPHISCHE EN MILITAIRE KAART OP DE SCHAAL VAN 1:50.000

EN

DE CHROMO-TOPOGRAPHISCHE KAART OP DE SCHAAL VAN 1:25.000,

haar ontstaan, hare vervaardiging en hare reproductie.

(Vervolg en slot van N°. 1, bladz. 21.)

Het reductiewerk, dat door de officieren, welke bij de militaire verkenningen gedetacheerd zijn, onder contrôle der directie vervaardigd wordt, wordt gedurende de maanden Mei tot en met September door hen mede naar het terrein genomen om aldaar te worden verkend en ingetekend. Bij de *verkenning* geldt als regel, dat elken dag datgene in het net moet worden geteekend, wat denzelfden dag is opgenomen. Hierbij wordt dezelfde weg gevolgd, welken men op het terrein heeft doorloopen; op deze wijze toch haalt men zich den toestand weder voor den geest, en zullen vergissingen vermeden worden.

Eene uitgebreide beschrijving geven van de wijze, waarop de terreinverkenning plaats heeft, zou zonder nut zijn, aangezien de vereischte routine slechts door de practijk te verkrijgen is.

We zullen ons dan ook bepalen tot enkele algemeene opmerkingen.

In de eerste plaats trachte men steeds zoodanig te werken, dat iederen dag een gedeelte wordt voltooid, en men er dus niet weder behoeft terug te keeren: *een goed verkenners komt, bijzondere gevallen uitgezonderd, nooit tweemaal op dezelfde plaats*. Indien het weder goed is, verkenne men zoover mogelijk van zijn kwartier, om de in de nabijheid gelegen terreinen voor ongunstige, regenachtige dagen te bewaren.

Al datgene, wat het terrein vertoont, wordt, voor zoover de duidelijkheid zulks toelaat, op het minuutblad aangebracht. Dikwerf zullen lijnen moeten vervallen, die als perceelscheidingen op de kadastrale plans waren aangegeven, doch op het terrein niet bestaan; elders weer treft men afscheidingen

als heggen, slooten, muren aan, die niet op het kadaster voorkomen en dus moeten worden opgenomen.

De veranderingen worden zeer scherp in potlood aangegeven en tevens in het kort de benoedigde aanwijzingen en bijschrijvingen gedaan, ten einde in het kwartier het terrein overeenkomstig de werkelijkheid te kunnen weergeven; zoo kan men een perceel bouwland aangeven, door een klein liggend streepje; weiland door eene kleine w ; bosschen van loofhout door arceeringen in eene richting; idem van masthout door gekruiste arceeringen; tuingrond door een kruisje; boomgaarden door regelmatig geplaatste stippen; heggen door hetzelfde teeken dat ook in inkt wordt gebezigd; slooten door pijltjes en hunne beginpunten door het bijzetten van eene kleine a , indien zulks noodzakelijk is; heide door eene h ; opslag van kreupelhout door kringetjes; idem voor masthout, doch dan de kringetjes te vullen met arceeringen, enz. Men zie voor een en ander fig. 7.

Bij de intekening van elk detail stelt men zichzelf de vraag, op welke wijze men kan komen tot eene voorstelling, die het nauwkeurigst de werkelijkheid weergeeft. Daardoor zal men dikwerf sommige gedeelten grooter afmetingen moeten geven, dan hun op de vereischte schaal toekomt, terwijl dit dan ten nadeele komt van grootere perceelen. Zoo zal men bijv. de kunstwegen, hoofdcommunicatiën, in den regel meer breedte geven, dan zij in evenredigheid bezitten. Op de samenkomst van meerdere wegen zal men nagaan of de beide gedeelten van denzelfden weg juist in elkanders verlengden vallen; is dit niet het geval, dan worde het ook op de minuut overdreven voorgesteld. Kortom men trachte steeds tot eene topographisch zoo juist mogelijke opvatting te geraken. Vooral op de ontmoetings- en snijpunten van kunstwegen, op de grenzen van de sectiën der gemeenten, en in de allereerste plaats op de gemeentegrenzen en de randen der bladen kan men niet te conscientieus te werk gaan. Duidelijk sprekende terreinvoorwerpen, als een groep boomen in overigens onbedekt terrein, enkele hooge duintoppen, geïsoleerde hofsteden bijv. in polders, dit alles moet met een grooten graad van nauwkeurigheid worden opgenomen en in teekening gebracht.

Moet een landweg worden voorgesteld, die onmiddellijk langs een spoorbaan loopt, dan zal de duidelijkheid, in strijd met de werkelijkheid, eischen, dat men op het karton tusschen het teeken voor de rails en dat voor den landweg eene witruimte van ongeveer $\frac{1}{2}$ mM. bestaan laat; wordt een weg door een spoorbaan afgesneden, dan moet men, ter voorkoming dat men een overweg leest, reeds op $\frac{1}{2}$ mM. van de rails den landweg behoorlijk afbreken.

En zoo zoude men duizenderlei verschillende gevallen kunnen bespreken; slechts de routine, door veelvuldige oefening verkregen, leert op elk oogenblik de meest juiste opvatting toepassen.

De *instrumenten*, door den officier-verkenner gebruikt, zijn in hoofdzaak de volgende:

In de eerste plaats het *planchet*, waarvoor geen bepaalde vorm is voorgeschreven. Het bestaat in den regel uit een licht plankje, dat van een rand voorzien is en waarin het minuutblad juist past, terwijl het uitvallen door enkele lippen of schuiven belet wordt. Een lichte stok, die liefst door een schroef onder aan het plankje bevestigd wordt, dient om het geheel te steunen, terwijl nog verschillende inrichtingen worden aangebracht om in geval van regen het karton spoedig om te keeren en voor vocht te beschutten.

De stok, die van onderen van een stompe metalen punt voorzien is, wordt zelden in den grond gestoken, doch rust hier eenvoudig op, terwijl men door de armen het geheel in evenwicht houdt.

De *dubbele decimeter*, liefst van metaal vervaardigd en voorzien van verdeelingen tot halve mM., is voor den verkenner onmisbaar. Alle afstanden worden afgemeten, en door den dubbelen palm afgemeten of gecontroleerd. Men trachte zich aan eenen regelmatigen pas te gewennen. Langs wegen, waar men mijlpalen aantreft kan men zich uitstekend overtuigen, hoeveel passen met de mM. overeenkomen; in den regel vindt men hiervoor een cijfer, niet veel van 30 verschillende.

De *transporteur-sextant* (zie fig. 8, plaat IX) is een onmisbaar instrument bij het inschetsen van heuvelachtig terrein en bij het in teekening brengen van nieuw aangelegde verkeerswegen door overigens eenzame streken.

Behalve de onderdeelen van den gewonen sextant bezit het instrument eene inrichting, die dient om den gemeten hoek onmiddellijk op de ware grootte in teekening te kunnen brengen, zonder behulp van andere instrumenten.

De inrichting is zeer eenvoudig en berust op de eigenschap, dat bij eenen gelijkbeenigen driehoek de buitenhoek aan den tophoek tweemaal zoo groot is als de hoek aan de basis.

De inrichting wordt duidelijk uit eene beschouwing der figuur.

Aan de alhidade mg is bevestigd het been ef , dat om het punt o draaibaar is, hetwelk zich bevindt op de lijn, die het nul-punt van de sextant-schaal met de as m der alhidade verbindt.

Het nulpunt der alhidade is zoodanig bij g aangebracht, dat de lijn gm het been ek snijdt in een punt k , zoodat $ke = me$ is.

Door eene schroef h kan men de beweging van alhidade en been opheffen. Op het been bevindt zich, uitgaande van het draaipunt eene verdeling in mM. Ter hoogte van het nulpunt is eene kleine inkeeping gemaakt ter plaatsing van de potloodstift. De lijn ei vormt het andere been van den in teekening te brengen hoek; zij wordt gevormd, doordat daar ter plaatse de kant is aangescherpt. Daar $ok = om$ is, valt het gemakkelijk in te zien, dat $\angle kei$ steeds $2 \times \angle kmi$ zal zijn.

Vóór het gebruik dient men zich te overtuigen, dat het instrument behoorlijk geregeld is; slaat men de alhidade neer, zoodat een hoek van 0° wordt afgelezen, dan moet het direct geziene beeld van elk willekeurig

ver verwijderd voorwerp door het dubbel teruggekaatste worden bedekt. Is dit niet het geval, dan wijzigt men den stand van den kimspiegel.

Moet men met behulp van den transporteur-sextant een duinterrein in teekening brengen, dan bepaalt men door middel van dit instrument eerst nauwkeurig de verschillende toppen. Men stelt zich daartoe op in punten, die op de minuut reeds zijn aangegeven, en meet den hoek gevormd door den verlangden top, de standplaats en een ander bekend punt *A*. Is de hoek bepaald, dan heft men de beweging op, controleert nog eens en zoo de onderlinge stand der spiegels geene verandering ondergaan heeft, plaatst men vervolgens het instrument op het planchet.

De inkeeping van het nulpunt bij *e* doet men vallen op het punt, dat de standplaats aangeeft, de lijn *ei* langs de lijn, die op de minuut de standplaats met het punt *A* verbindt.

Alsnu trekt men langs het been *ek* eene potloodlijn, dan weet men dat in deze lijn de gevraagde top gelegen is. Door op een ander punt de bewerking te herhalen, krijgt men eene tweede lijn, die de eerste snijdt in een punt, dat de projectie van den top zal voorstellen.

Heeft men de voornaamste toppen op deze wijze bepaald, dan kan men zeer gemakkelijk het algemeen karakter van het terrein aangeven, terwijl men hierin dan de nog niet ingeschetste topjes, ruggetjes, enz. ter verdere verduidelijking kan opnemen. Nimmer verzuime men om aan te stippen waar de toppen begroeid zijn, waar enkele boomen voorkomen, c. q. waar eene zandige oppervlakte plotseling den heigronde vervangt, enz., kortom alle die zaken, welke iemand, die de kaart raadpleegt, zich gemakkelijk doen oriënteren.

Ook de *hellingmeter* (fig. 9) is zeer eenvoudig van samenstelling. Hij wordt alleenlijk aangewend bij het verkennen van geprononceerd hoogterrein. In den regel worden de hoogtelijnen en hoogtecijfers met geringe wijzigingen van de oude minuten overgenomen; bij de opnemingen voor de stafkaart was eene waterpassing uitgevoerd, zich hoofdzakelijk langs de wegen uitstreckende. Op de chromo-topographische kaart (1:25.000) worden de niveaulijnen aangebracht op +10, +20, +30 M., enz., telkens met 10 M. opklimmende. Het inteeekenen geschiedt met arceeringen volgens het stelsel van den Saksischen Majoor LEHMAN. De theorie der arceeringen zullen we als bekend onderstellen. Bij hare toepassing verdient het aanbeveling zich eene schaal te vervaardigen, waarop de afstand der arceeringen bij de verschillende hellingen op de schaal van 1:25.000 voorkomt. Bij het inteeekenen kan men dan die schaal voortdurend raadplegen.

Is de horizontale afstand tusschen twee hoogtelijnen op de kaart bekend, dan is de hellingshoek eenvoudig te berekenen; de tangens toch van dezen hoek is bekend, daar zij gelijk is aan eene breuk, waarvan de teller onveranderlijk 10 is, en de noemer gelijk aan den horizontalen afstand der tranches in meters.

Omgekeerd kan men ook, waar op het terrein slechts ééne hoogtelijn bekend is, gemakkelijk een tweede vinden. Men meet de gemiddelde helling, gaat dan na, hoe groot de sinus van dien hoek is, en behoeft deze waarde slechts op 10 (den afstand der tranches) te deelen, om te weten op welken afstand de tweede hoogtelijn gelegen is. Dat deze berekeningen niet op het terrein kunnen geschieden, maar dat men verstandig handelt zich te voren van eene gereedgemaakte tafel te voorzien, zal wel ieder beseffen. Tot het meten der hellinghoeken bezigt men den hellingmeter: het instrument bestaat uit eene metalen doos, van boven door eene glasplaat gesloten.

Inwendig bevindt zich eene, in spiegelschrift aangebrachte randverdeeling, die verbonden is aan eene balans, draaibaar om het middelpunt o der doos; door hare wijze van samenstelling neemt de balans, aan zichzelf overgelaten, indien men het achtervlak der doos verticaal houdt, steeds zoodanigen stand in, dat de lijn door de as o en het nulpunt der schaal steeds waterpas is. Buiten aan de doos zijn twee vizieren aangebracht, welke opgericht en neergeslagen kunnen worden. Aan het vizier bij b is een glazen prisma verbonden, hetwelk tegelijk met het aan te vizieren punt het cijfer der randverdeeling doet zien, dat de gevraagde helling aanduidt.

De inrichting wordt overigens uit eene beschouwing der figuur voldoende duidelijk. Bij het gebruik houdt men het instrument in de linkerhand, zoodanig, dat het achtervlak van de doos zich in een verticaal vlak bevindt, en ziet vervolgens door de gleuf van het vizier c over de draad van het vizier d (die dan horizontaal is) naar het punt, waarop men richt. Tegelijk met dit punt neemt men het cijfer waar, dat den gevraagden hoek aangeeft.

Bij eene bespreking der instrumenten zouden we niet gaarne het *radeermes* onaangeroerd laten, daar het gebruik hiervan bij de Militaire Verkenningen eene groote rol speelt. Goed radeeren is eene kunst, die men slechts door veelvuldige oefening kan machtig worden.

Zooals we reeds hiervóór vermeldden, behoort het *in het net teekenen* op denzelfden dag der verkenning te geschieden, wanneer de toestand, zooals die op het terrein is, nog versch in het geheugen ligt.

De verschillende lijnen worden in inkt gezet, waartoe men goeden Oost-Indischen inkt bezigt, aangemengd met een weinig azijn, waardoor het vloeien wordt tegengegaan.

Daarna worden de kleuren aangebracht in verband met de gemaakte aanteekeningen.

Aan de tinten dezer kleuren worden bepaalde eischen gesteld, aangezien men hierbij rekening dient te houden met de wijze van op steen brengen aan de Topographische Inrichting. De photographie toch eischt lichte kleuren, daarentegen forsche, donkere lijnen. De donkergele, groene en roode kleuren worden in photographie bijna geheel zwart, de lichtblauwe geeft volstrekt geene nuance weer en blijft derhalve totaal wit.

Het groen moet daarom steeds meer blauw dan geel zijn; voor masthout moet men lichten Oost-Indischen inkt bezigen zonder bijmengselen; slooten moeten donkerblauw zijn. Voor de blauwe kleur bezigt men ultramarijn; doch daar deze kleur licht vlakt, mag men haar slechts gebruiken om te dekken. Voor de onvoltooide minuten bezige men dan ook steeds eene lichte tint Pruisisch blauw.

Bij het in het net teekenen bekleedt *de beschrijving der kaart* eene voorname plaats; hieraan moet eene bijzondere zorg worden besteed. De in de streek onbekende benamingen der stafkaart worden weggelaten; andere weer worden hiervoor in de plaats gesteld. De nauwkeurigheid der benamingen is hier eene eerste vereischte, en om tot dit doel te geraken, mogen dan ook geene nasporingen achterwege blijven.

Ook bij de beschrijving houde men voor oogen, dat eene *militaire* kaart vereischt wordt; dat alles wat uit een militair oogpunt belangrijk is, op de juiste plaats nauwkeurig dient beschreven te worden.

Waar op het terrein de tijd ontbreekt om alle woorden te plaatsen, zet men alleen de beginletters, en houdt verder van elken naam op eene calque aantekening. In het garnizoen teruggekeerd, wordt de beschrijving dan verder voltooid.

Eene fraaie teekening met eene leelijke beschrijving mist ten eenenmale hare bekoring. Het is hier met recht »het einde kroont het werk.» Overigens is het plaatsen van onsierlijke letters van niet zulken nadeeligen invloed, als zulks het geval was toen de typo-autographie, d. i. het gebruik maken van de gegoten typen uit de boekdrukkerij, nog niet bij de topographische inrichting werd toegepast. Toen toch vormde de beschrijving van den officier-verkenner de gids voor de stift van den graveur, en was de slechte beschrijving van een minuutblad oorzaak van eene onfraaie reproductie.

Schoon men na de toepassing der typo-autographie feitelijk volstaan kon met het aanbrengen der letters in loopend schrift, waarvan eene vrij groote tijdsbesparing het gevolg zoude zijn, zal men hiertoe niet licht overgaan wegens de schade, die de fraaiheid der teekening hierdoor zou ondervinden.

En waarlijk! Niet minder dan op het punt van nauwkeurigheid hebben de Militaire Verkenningen, wat schoonheid van uitvoering der minuutbladen betreft, eene zeldzame trap van volmaaktheid bereikt.

Wij waren in de gelegenheid het terreinwerk te bezichtigen, dat door de voor onbepaalden tijd bij de militaire verkenningen gedetacheerde officieren der infanterie vervaardigd wordt, en dit verdient ten volle de onverbeterlijke wijze van reproductie, die er aan de topographische inrichting op wordt toegepast.

De geteekende minuutbladen worden langs photographischen weg op steen gebracht om als gids te dienen voor den graveur (zie *De Militaire Spectator* van 1893, bladz. 649).

De eerste strookkaarten werden in twee kleuren vervaardigd, rood en

groen; in 1877 werd echter begonnen met het water door eene blauwe tint voor te stellen, ten einde hierdoor de kaart sprekender te maken.

Bij de vermenigvuldiging volgt men eene der vele procédés-ECKSTEIN, waardoor het mogelijk is met behulp van slechts vier steenen eene groote verscheidenheid van tinten te verkrijgen.

De weg, die wordt ingeslagen ter verkrijging van eenen kleursteen, is de volgende:

Men bedekt den steen met eene laag asphalt, welke in het donker gedroogd wordt en legt hem, door papier tegen de inwerking van het licht beschut, in de pers. Een afdruk van den gravuresteen wordt nu door middel van vochtig overdrukpapier op het asphalt gebracht. Deze overdruk wordt onmiddellijk met goudbrons-poeder bestrooit, dat zich aan den inkt blijft hechten, ook nadat deze reeds gedroogd is. Het overtollige poeder wordt afgewasschen.

Indien men nu het zonlicht laat inwerken verhardt de asphaltlaag, uitgezonderd dáár waar zich het goudbrons bevindt, d. i. op de teekening. Nu wordt de steen met terpentijn behandeld, waardoor na weinig tijds het niet verharde gedeelte der asphaltlaag oplost; het overige blijft onaangetast, zoodat, indien men nu den steen afwascht, de geheele teekening in het asphalt staat ingegrift.

Al de lijnen, die niet moeten voorkomen op den kleursteen, worden nu weder dichtgedekt met eene penseel opgeloste asphalt; de overige worden gespaard.

Is deze operatie geschied, dan laat men een etsvocht inwerken, dat nu den steen zal aantasten op alle plaatsen, die ontbloot zijn, dat zijn die, waar de verlangde kleur moet komen.

Wanneer men nu den steen met lithographischen inkt inwrijft en vervolgens de verharde asphaltlaag oplost met benzine en verwijdert, dan heeft men den kleursteen, die volmaakt sluit op den gravuresteen. Men heeft hem dan slechts in de pers te plaatsen om de verlangde kleur op den zwartdruk te kunnen aanbrengeu. Natuurlijk moet men hierbij zorg dragen dat het blad nauwkeurig sluit, waartoe men gebruik maakt van een kleurendrukraam.

Voor het afdrukken der groene kleur bezigt men tegenwoordig veelal zinkplaten, die sedert 1886 aan de Topographische Inrichting voor deze kleur in de plaats van den steen zijn getreden.

Thans zijn reeds meer dan 300 bladen van de Chromo-topographische kaart op 1:25.000 voor oorlogsgebruik gereed. Op deze voor de militaire autoriteiten bestemde uitgave komen de fort en verdedigingswerken voor. Er bestaat echter ook eene uitgave op minder dik papier en zonder verdedigingsliniën, die bestemd is voor het gebruik van het leger.

Zij is bij officieele aanvraag verkrijgbaar tegen den prijs van 20 cent per onopgeplakt, en 30 cent per opgeplakt vel.

Tevens is verkrijgbaar eene door overdruk verkregen reproductie in lichtgrijze tint (de zgn. »schets») tegen 7 cent per vel.

Het bijwerken der kaart gaat, zooals zich begrijpen laat, met buitengewoon veel bezwaren gepaard. Niet alleen toch, dat de wijzigingen op den gravuresteen moeten worden aangebracht, zij moeten ook geheel overeenkomstig op de kleursteen plaats vinden. Is het terrein aanmerkelijk veranderd, dan geeft men zelfs de voorkeur aan eene algeheele vernieuwing boven het zeer omvangrijke correctiewerk.

Soms vervaardigt men door photographie een negatief van het herziene minuutblad en brengt het door kooldruk op de verschillende steenen over. Door het negatief zoodanig op te klemmen, dat de behouden gebleven trekken elkander volkomen bedekken, kan men ook na de correctie van de sluiting der verschillende kleuren overtuigd zijn.

Bij slechts geringe wijzigingen graveert men den nieuwen toestand in gelatine, vult den trek met zwartsel en brengt de wijzigingen op steen, door met een stomp voorwerp de gelatine ter juister plaatse op den steen te duwen.

We zullen niet verder uitweiden over de veelomvattende werkzaamheden, die ook door de reproductie dezer kaart op de Topographische Inrichting zijn neergekomen. Slechts zij het ons vergund een enkel woord van hulde toe te brengen aan den bekwamen en kundigen directeur, wiens uitgebreide zaakkennis en talenten, tengevolge van het isolement der inrichting, door ons militairen nog zoo weinig naar waarde kunnen worden geschat.

L. W. J. K. THOMSON.

Het Regeeringsontwerp van een Wetboek van Militair Strafrecht vergeleken met het
Ontwerp samengesteld door den Hoogleraar H. VAN DER HOEVEN.

Ingevolge uitnoodiging der Redactie van dit Tijdschrift zullen wij de aandacht vestigen op de door de Regeering aangebrachte veranderingen in het Ontwerp van een Wetboek van Militair Strafrecht, samengesteld door Mr. H. VAN DER HOEVEN, zooals dat door dien hoogleraar gewijzigd is naar aanleiding der opmerkingen van de commissie, welke het ontwerp uit een militair oogpunt onderzocht heeft (1). Wij veroorloven ons de vrijheid daaraan toe te voegen enkele opmerkingen, die betrekking hebben zoowel op het Regeeringsontwerp als op het gewijzigd ontwerp VAN DER HOEVEN (2).

Het Regeeringsontwerp is der Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden bij Koninklijke Boodschap van den 10den September 1892.

Het ontwerp v. d. H. ging vergezeld van de volgende, daarmede samenhangende ontwerpen:

- 1°. Voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter;
- 2°. Bepalingen regelende het in werking treden van het Wetboek van Militair Strafrecht, enz.;
- 3°. Wijziging van art. 88 der wet op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie.

Het ontwerp onder 1°. genoemd vervangt o. a. den Eerste Titel (Algemeene bepalingen) van het Crimineel Wetboek en bepaalt de rechtsmacht van den militairen rechter ten aanzien van personen en zaken; dat onder 2°. genoemd bevat niet alleen de bepalingen betreffende het in werking treden van het Wetboek van Militair Strafrecht, maar stelt in § IV tevens de door den militairen rechter te huldigen bewijsleer vast, welke paragraaf mitsdien in de plaats treedt van den Tiende Titel (Van het bewijs der misdaden) van het Crimineel Wetboek.

(1) Zie over het gewijzigd ontwerp-v. d. HOEVEN *De Militaire Spectator*, 1890, No. 4, 5, 7, 8, 9, 11 en 12.

(2) In dit opstel beteekent ontwerp R., ontwerp der Regeering; ontwerp v. d. H., ontwerp van Mr. H. VAN DER HOEVEN; art. 1 R., art. 1 van het Regeeringsontwerp; art. 1 v. d. H., art. 1 van het ontwerp VAN DER HOEVEN.

Mocht het ontwerp R. tot wet verheven worden, zoo zal eene Invoeringswet, de naam der wet doet natuurlijk niets ter zake, o. m. voorschriften moeten behelzen betreffende rechtsmacht en bewijsleer.

Waarom heeft de Regeering niet het voetspoor van den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN gevolgd, en bij de aanbieding van het Ontwerp-Wetboek van Militair Strafrecht tevens een ontwerp overgelegd, dat de geheele invoering regelde? Wij meenen dat door het gelijktijdig aanbieden van ontwerp R. en ontwerp-Invoeringswet, hetgeen zeer goed mogelijk ware geweest, de invoering van het eenmaal tot wet verheven ontwerp R. bespoedigd zou worden. Daarbij komt nog dat de bepalingen betreffende de rechtsmacht van belangrijken aard zijn, en in verband met het Ontwerp R. beschouwd dienden te worden.

Het ontwerp v. d. H. is door de Regeering in hoofdzaak onveranderd aan de overweging van den Raad van State onderworpen.

In de Memorie van Toelichting der Regeering lezen wij:

»Tengevolge van een uitvoerig en belangrijk advies door den Raad van State uitgebracht, hebben de ondergeteekenden (de Ministers van Justitie, Marine en Oorlog) het werk ter hand genomen, na opnieuw door den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN, die voor zooveel noodig ook weder met de militaire commissie te rade ging, te zijn voorgelicht. Van een en ander is, ook met gebruikmaking van de critiek, die in openbare geschriften, aan de vroegere ontwerpen, welke gedrukt waren, is te beurt gevallen, wel het gevolg geweest, dat onderscheide wijzigingen zijn gemaakt, maar het ontwerp van den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN is niet alleen de grondslag van het Wetboek gebleven, maar voor verreweg het grootste en aanzienlijkste gedeelte zijn de door hem ontworpen bepalingen met de toelichting geheel onveranderd overgenomen. Met dankbaarheid moet dus worden erkend, dat hetgeen bij nevensgaand ontwerp van wet wordt aangeboden, bijna geheel het werk is van den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN, zooals het uit een militair oogpunt is onderzocht en gewijzigd door de genoemde commissie, aan wie een woord van dank voor haren met zooveel zorg volbrachten arbeid hier ook niet mag ontbreken.»

Het behoeft geen betoog, dat wij bij onze beschouwingen, vooral bij die betreffende het Tweede Boek, niet stil zullen staan bij wijzigingen van ondergeschikt belang.

EERSTE BOEK.

In de artt. 1 en 2 R. wordt gesproken van »dit Wetboek of de Wet»; waarom niet alleen, evenals in het ontwerp v. d. H., van »de Wet»?

Art. 4, 1°., R. is eensluidend met het overeenkomstige artikel van het ontwerp v. d. H., en zegt dat de Nederlandsche strafwet, behalve in de gevallen in het Wetboek van Strafrecht (W. v. S.) omschreven, toepasselijk

is op den militair, die, terwijl hij zich in dienstbetrekking buiten het rijk in Europa bevindt, zich aldaar aan eenig strafbaar feit schuldig maakt.

In afwijking van art. 5, n°. 2, W. v. S. wordt hier niet geëischt, dat ook door de Wet van het land, waar het feit begaan is, daarop straf zij gesteld; het moet aan Nederlandsche militairen, die ergens geland zijn waar geene wetten heerschen, niet vrij staan, misdrijven tegen de inboorlingen, tegen elkander, ja, tegen hunne meerderen straffeloos te plegen. Aldus de Memories van Toelichting.

Met voordacht is alzoo aan bovenaangehaald art. 4 R., 1°. eene zeer ruime redactie gegeven. Wij herhalen hier, dat het ons voorkomt, dat het artikel te ver gaat; immers, nu zal bij voorbeeld de officier, zich buiten het rijk in Europa in dienstbetrekking bevindende, gestraft kunnen worden, wanneer hij duelleert, en wel niettegenstaande het duel in het land, waar hij zich bevindt, niet strafbaar is. Wij herinneren aan hetgeen de commissie van Rapporteurs der Tweede Kamer opgemerkt heeft bij de behandeling van het vervallen art. 7 van het oorspronkelijk Regeeringsontwerp W. v. S.: »maar zij meent ook dat een Nederlander in den vreemde dikwijls door de zeden van het land, waar hij zich bevindt, tot een tweegevecht kan gedwongen worden. In die gevallen te straffen ware niet te billijken.» Gewis zal het straffen vooral niet te billijken zijn, wanneer de Nederlander een officier is.

Ook D. S. (*Het Paleis van Justitie*, n°. 119, 1889) trekt te velde tegen het gewraakte artikel; hij zegt: »De eerste bepaling (art. 4, 1°.) vindt haar grond in het nauwere verband tusschen den staat en den militair; al zou ik voor mij meenen, dat die grond niet voldoende rechtvaardigt, waarom de militair die een misdrijf pleegt, dat met die hoedanigheid niets te maken heeft, in slechtere positie moet zijn dan de gewone burger, en in het buitenland zijnde, niet zou mogen doen wat de buitenlandsche wet toelaat en waarmee hij zijn bijzonderen militairen ambtsplicht niet schendt. Het argument, in de memorie aangevoerd, dat Nederlandsche militairen niet straffeloos misdrijven moeten kunnen plegen in een land waar geene wetten heerschen, rechtvaardigt die bestraffing niet, zoo het feit is gepleegd in een land waar wel wetten heerschen, maar wetten, die dat feit niet verbieden.»

Art. 4, 2°, R. — handelende over den militair, die zich buiten dienstbetrekking buiten het rijk in Europa bevindt — is enger geredigeerd dan het art. 4, 2°, v. D. H., hetgeen wij geene verbetering kunnen noemen.

Een zeer belangrijke Titel der ontwerpen is gewis Titel II, Straffen.

Art. 6. R luidt:

»De bij dit Wetboek gestelde straffen zijn:

»a. hoofdstraffen:

»1°. doodstraf,

»2°. gevangenisstraf;

»b. bijkomende straffen:

- »1°. ontslag uit den militairen dienst, met of zonder onwaardig-verklaring om bij de gewapende macht te dienen,
- »2°. verlaging,
- »3°. plaatsing in eene straffklasse.”

Aangezien art. 6 R. gelijkluidend is met het overeenkomstige art. 6 v. d. H., zoo zou men bij eene oppervlakkige beschouwing tot het besluit komen, dat in het strafstelsel door de Regeering geene wijzigingen zijn aangebracht, hetgeen echter niet het geval is.

In het ontwerp v. d. H. is als het ware eene derde hoofdstraf binnengesmokkeld en wel op aandrang der commissie.

Art. 10 v. d. H. luidt: »Voor de gevangenisstraf gelden de in het gemeene recht daarvoor gegeven regelen, behoudens dat voor militairen, die wegens een in dit Wetboek omschreven misdrijf tot gevangenisstraf zonder ontslag uit den militairen dienst zijn veroordeeld, bijzondere voorschriften betreffende den arbeid, de bestemming van de opbrengst van den verplichten arbeid, het onderwijs en de tucht bij algemeenen maatregel van bestuur worden vastgesteld.”

Wij juichen het toe, dat dit artikel en de daarmede in verband staande wijziging der Wet van 3 Januari 1884, *Staatsblad* N°. 3, door de Regeering niet overgenomen is. Het uit een militair oogpunt onpractische artikel, dat eene *fatsoenlijke* gevangenisstraf in het leven roept, is door ons ernstig bestreden, in *De Militaire Spectator*, N°. 9, 1890; wij vonden een krachtigen steun bij den Heer VAN ROSSUM (*Marineblad*, 1889—90, aflevering 8) en later ook bij Mr. BEAUJON (*Tijdschrift voor Strafrecht*, 1892, Deel VI).

Sympathie gevoelen wij voor het voorstel van Mr. BEAUJON, President van het Hoog Militair Gerechtshof, die eene derde lichtere straf, nl. hechtenis, voor minder ernstige vergrijpen aan de hoofdstraffen wil toevoegen. »Men zegt”, zoo lezen wij bij Mr. BEAUJON, »de hechtenis is ongeschikt voor militairen, omdat zij in gemeenschap ondergaan wordt, maar wat belet om eenzame opsluiting verplichtend te stellen? Vóór de invoeringswet van 15 April 1886 had de rechter de bevoegdheid die te bevelen en maakte in den regel van die bevoegdheid gebruik.” Mr. BEAUJON merkt verder op: »dat die straf geschikt zou wezen voor vele gevallen, waarin de gevangenisstraf niet vrij van hardheid zou wezen, bijv. wanneer een zeeman of een werkman, die buiten verdiensten is, werk kan krijgen, mits hij terstond op reis of in het buitenland aan het werk kan gaan, zoodat hij geen tijd heeft om het voor hem, als dienstplichtige, vereischte verlof aan te vragen, kan er geen bezwaar bestaan om hem den arbeid te laten verrichten dien hij verkiest, en hem de vrije beschikking over de opbrengst van zijn arbeid te laten, hetgeen, als hij gehuwd is of hulpbehoevende ouders heeft, wat niet zelden het geval is, kan strekken om zijn gezin te onderhouden of zijne ouders te ondersteunen. En waar art. 10 v. d. H. zelfs bij gevangenisstraf bijzondere voor-

schriften betreffende den arbeid en de bestemming van de opbrengst daarvan voorschrijft, kan op die gronden geen bezwaar tegen de hechtenis bestaan. Welke reden kan er overigens wezen om den rechter de bevoegdheid te onthouden eene lichtere straf dan de gevangenisstraf op te leggen in al die gevallen, waarin aan den militairen superieur de bevoegdheid wordt gegeven de zaak disciplinair af te doen. De tegenwerping dat de hechtenis bij het W. v. S. alleen voor culpose misdrijven is bepaald, kan niet opgaan, als men in aanmerking neemt, dat, — gelijk ik (Mr. BEAUJON) reeds in een vroeger geschrift opmerkte — onderscheidene dolose misdrijven, waaronder zelfs diefstal, in het W. v. S. alternatief met gevangenisstraf en geldboete worden bedreigd, en dat geldboete bij gebreke van betaling door hechtenis wordt vervangen, zoodat het misdrijf daar feitelijk met hechtenis wordt gestraft. De opmerking, door Mr. VAN DER HOEVEN in de militaire commissie, waar een lid de hechtenis als tweede vrijheidsstraf voorstelde, gemaakt, dat de vervangende hechtenis niet dezelfde straf is als de hechtenis, maar als de geldboete, kan zeker niet overtuigend worden geacht." (Zie bladz. 112 en 113, *Tijdschrift voor Strafrecht*, Deel VI, 1892.)

Wij kunnen echter niet ontkennen, dat aan het voorstel van Mr. BEAUJON het bezwaar verbonden is, dat eene hechtenis met verplichte, afgezonderde opsluiting doet denken aan eene vermomde gevangenisstraf.

Eene bevredigende oplossing zou misschien daarin te vinden zijn, dat eene bijzondere vrijheidsberoving — bijv. vestingstraf — opgelegd kon worden, ten aanzien van sommige misdrijven, zoowel van het *gemeene* als van het *militaire* strafrecht, die uit niet bepaald slechte motieven (schaamtegevoel, maatschappelijke of godsdienstige vooroordeelen, politieke droomerijen, drift) kunnen voortspuiten. (duel, doodslag, insubordinatie, enz.)

Alle schrijvers zijn het er over eens, dat de doodstraf voor de periode van oorlog en andere buitengewone tijden, in het militair strafrecht niet gemist kan worden. In ons land zijn er, naar aanleiding van het ontwerp v. d. H., stemmen opgegaan, die wenschten de toepassing der doodstraf voor buitengewone gevallen zeer te beperken; zij willen dat die toepassing alleen als alleruiterste middel mogelijk zij. Men leze daarover het artikel van Mr. J. DOMELA NIEUWENHUIS (*Tijdschrift voor Strafrecht*, Deel IV, afl. 4), van D. S. (*Paleis van Justitie*, n°. 119, 1889) en de *Proeve van een Wetboek van Militair Strafrecht* (1883) door Mr. J. H. BEAUJON. De inhoud dezer geschriften is door ons besproken en bestreden in *De Militaire Spectator*, 1890, n°. 8.

Uit de Memorie van Toelichting der Regeering blijkt, dat zij zich aan de zijde van de genoemde schrijvers schaart; zij opent echter geen enkel nieuw gezichtspunt, zoodat wij kunnen volstaan met eene verwijzing naar ons zoo even aangehaald betoog.

In den oorlog kan men op elk oogenblik eischen, dat de soldaat zijn leven

opoffert; zonder morren, zonder tegenspraak gaat hij, op bevel van den meerdere of indien de omstandigheden zulks van hem vergen, een wissen dood te ontmoet. Weigert hij te gehoorzamen of is hij lafhartig, zoo moet hij weten, dat hij daardoor zijn leven niet redt. Wanneer men dit op den voorgrond stelt, dan kan men natuurlijk niet meegaan met de verdedigers eener noodrecht-theorie, welke leert, dat de doodstraf alleen toegepast kan worden, waar het behoud van het geheel de opoffering van het individu noodzakelijk maakt. De soldaat, die onder de meest verzwarende omstandigheden weigert onder het vijandelijk vuur een bepaalden dienst te verrichten, moet ter dood veroordeeld worden, onafhankelijk van de vraag of de toepassing der doodstraf al of niet noodzakelijk *is voor het behoud van het geheel*.

Wij laten hier de artt. R. en v. d. H., betreffende de doodstraf, volgen.

Ontwerp R.

ART. 26.

Indien een misdrijf, waarop hetzij bij het gemeene strafrecht, hetzij bij dit Wetboek levenslange gevangenisstraf is gesteld, gepleegd is in tijd van oorlog door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon, en

Ontwerp v. d. H.

ART. 9.

Ingeval krachtens dit Wetboek de doodstraf kan worden opgelegd, doch de rechter de oplegging van deze straf niet noodzakelijk acht, zal hij den schuldige veroordeelen tot levenslange gevangenisstraf of tot tijdelijke van ten hoogste twintig jaren.

ART. 30.

De last tot overbrenging naar een rijksopvoedingsgesticht overeenkomstig het tweede lid van art. 39 van het Wetboek van Strafrecht kan ook gegeven worden, wanneer het begane feit valt in de bepaling van een misdrijf waarop de doodstraf is gesteld.

Is zoodanig misdrijf door iemand beneden den leeftijd van 16 jaren begaan met oordeel des onderscheids, dan wordt gevangenisstraf van ten hoogste twintig jaren opgelegd.

ART. 31.

Indien een misdrijf, waarop bij het gemeene recht levenslange gevangenisstraf is gesteld, gepleegd is in tijd van oorlog door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon en door het feit het belang

het belang van den Staat, de vloot of het leger of eenig deel daarvan eene onverwijde verwijdering van dien persoon vordert, kan, indien die verwijdering niet mogelijk of voor een der voormelde belangen gevaarlijk of bezwarend is, de doodstraf worden opgelegd.

ART. 37.

Het recht tot uitvoering van de doodstraf vervalt, indien zij niet uitgevoerd is binnen drie dagen, nadat de veroordeeling onherroepelijk is geworden, tenzij de rechter opnieuw beslist dat de reden, die overeenkomstig de bepaling van art. 26 er toe geleid heeft om de doodstraf in plaats van gevangenisstraf op te leggen, niet heeft opgehouden te bestaan.

Beslist de rechter het tegendeel, dan is de doodstraf van rechtswege vervangen door levenslange gevangenisstraf.

van den Staat, de vloot of het leger of eenig deel daarvan, of van een Nederlandschen ambtenaar is of kon zijn geschaad, kan de doodstraf worden opgelegd.

ART. 44.

Het recht tot uitvoering van de doodstraf vervalt niet door verjaring.

Uit het bovenstaande blijkt, dat in het Tweede Boek (Misdrifven) van het Ontwerp R. nergens de doodstraf bedreigd wordt. Het art. 26 R. leert ons echter, dat zij, onder beperkende voorwaarden, opgelegd kan worden, indien op een misdrijf de levenslange gevangenisstraf gesteld is. Zeker is het eenigszins vreemd, dat men eene straf de *zwaarste* hoofdstraf noemt (art. 32 R.), vervolgens mededeelt dat zij toch eigenlijk geene straf is (Memorie van Toelichting, bladz. 30), om haar ten slotte in het Tweede Boek (Misdrifven), met behulp van het art. 26 R., als het ware weg te moffelen.

Is dat laatste billijk tegenover den soldaat? Neen; de billijkheid — en evenzeer het belang der tucht — vordert dat elk soldaat in zijn strafwetboek duidelijk kunne lezen, in welke gevallen de doodstraf op hem toegepast kan worden. De Regeering drukt op bladz. 41 der Memorie van Toelichting de verwachting uit, dat het den soldaat ter hand stellen van een exemplaar van het Wetboek van Militair Strafrecht nuttig zal werken; maar dan moet dat Wetboek toch ook zoodanig ingericht zijn, dat de soldaat daarin gemakkelijk — en alzoo zonder combinatie van artikelen — kunne vinden, welke straf hem wacht, indien hij in oorlogstijd op grove wijze zijne plicht schendt.

Ook in het stelsel der Regeering had de doodstraf in het Tweede Boek

(Misdrijven) moeten voorkomen; in het Eerste Boek (Algemeene Bepalingen) had men dan kunnen voorschrijven: »De doodstraf mag alleen uitgesproken worden, indien enz. enz.»

Zoowel de Regeering als de Hoogleeraar VAN DER HOEVEN wenschen den militairen rechter er aan te herinneren, dat hij alleen in zeer buitengewone gevallen de kapitale straf mag opleggen; vandaar de woorden »en het belang van den Staat, de vloot, of het leger of eenig deel daarvan eene onverwijldte verwijdering vordert» van art. 26 R., en »doch de rechter de oplegging van deze straf niet noodzakelijk acht» van art. 9 v. d. H. De Regeering en Professor VAN DER HOEVEN wijzen er echter op, dat het natuurlijk eene algemeene verplichting des rechters is, nooit eene zwaardere straf op te leggen, dan die welke in het gegeven geval noodig is. De aangehaalde zinsneden van art. 26 R. en 9 v. d. H. hebben dan ook in ons oog voor de practijk weinig waarde.

Volgens art. 26 R. kan de doodstraf worden opgelegd, indien:

1°. het belang van den Staat, de vloot of het leger of eenig deel daarvan eene onverwijldte verwijdering van den schuldige vordert;

2°. de verwijdering, bedoeld bij 1°, niet mogelijk of voor een der voormelde belangen gevaarlijk of bezwarend is.

Alzoo de doodstraf kan alleen in de plaats treden van eene noodzakelijke, doch onmogelijk of bezwarend te volvoeren verwijdering. Hij, die aan het hoofd gestaan heeft van een militair oproer, wordt, wanneer zijne verwijdering door het legerbelang gevorderd wordt, doch deze bezwaarlijk te volbrengen is, mitsdien ter dood veroordeeld; terecht toch wordt beweerd, dat de bewaring van den oproerling binnen de omgeving, waarin hij het misdrijf gepleegd heeft, hoogst gevaarlijk kan wezen.

Volgens art. 114 R. j°. art. 26 R. kan ook de doodstraf opgelegd worden, indien een schildwacht, behoorende tot de veiligheidstroepen in tijd van oorlog, opzettelijk eene op hem rustende verplichting niet nakomt. Wanneer nu de rechter zou meenen de zwaarste hoofdstraf te moeten uitspreken, zoo zal hij dat toch niet kunnen doen, want art. 26 R. zegt dat zij alleen opgelegd kan worden, indien het legerbelang eene onverwijldte verwijdering vordert.

Er zijn tal van gevallen denkbaar, waarin een militair een buitengewoon zwaar vergrijp pleegt, dat het behoud van het geheel of het leven van anderen in dreigend gevaar brengt, en waarin toch niet de noodzakelijkheid bestaat dien overtreder onverwijld buiten aanraking met zijne omgeving te brengen. In al die gevallen kan volgens het Regeeringsstelsel de doodstraf niet worden opgelegd. Wij zijn echter van meening dat bij verregaande schending van militaire plichten, met 't oog op de ernstige gevolgen die zij hebben kan, een afschrikwekkend voorbeeld moet worden gesteld, en de mogelijkheid tot oplegging der kapitale straf niet afhankelijk mag worden gesteld van nevenvoorwaarden, waarvan bovendien

de vervulling beheerscht wordt door geheel toevallige factoren, namelijk door de vraag of de noodig geachte onverwijld verwijdering al of niet mogelijk, gevaarlijk of bezwarend te volvoeren is.

Het opzettelijk niet nakomen van verplichtingen door den schildwacht kan om zoo te zeggen nimmer zijne onverwijld verwijdering vorderen, wèl zal dikwerf het legerbelang eischen dat de schuldige blijve en dat hij voor het front der troepen gefusilleerd worde.

Men vergete niet, dat ook Mr. DOMELA NIEUWENHUIS erkent, dat in buitengewone omstandigheden eene *exemplaire repressie* het eenige redmiddel kan wezen, en welke strafrechts-theorie men ook moge huldigen, voor het militaire strafrecht blijven toch steeds van kracht de woorden van den bekenden Schrijver Dr. EMIL DANGELMAIER; »Bei Bestrafung der Militär-Delictes ist im Gegensatze zur Bestrafung der gemeinen Verbrechen ein objectiver Massstab zugrunde zu legen, das heisst, es richtet sich die Strafe nach der grösseren oder geringeren Gefahr, welche durch das Delict für die Disciplin entsteht, weshalb der Abschreckungs-Theorie im Militär-Strafrecht innerhalb der durch die Gerechtigkeit gezogenen Grenzen Rechnung getragen wird.»

Bij het leger te velde zal — zoolang de troepenmacht niet ingesloten is — eene onverwijld verwijdering wel steeds mogelijk zijn, en dus de doodstraf nimmer uitgesproken kunnen worden. Men zal toch wel altijd kunnen beschikken over een korporaal met twee man om den veroordeelde weg te brengen! En wordt nu eene onverwijld verwijdering niet noodig geacht, dan zal zij evenwel toch moeten geschieden, omdat de gevangenisstraf niet bij het leger te velde ondergaan kan worden.

Geeft het artikel 26 R. de gedachte van het noodrecht juist weer? Wij meenen, dat, blijkens het bovenstaande, deze vraag ontkennend beantwoord moet worden; het legerbelang, wij wezen er reeds op, kan de opoffering van het individu vorderen, maar datzelfde belang behoeft daarom nog niet eene onverwijld verwijdering te vergen, veeleer zal dikwijls het tegenovergestelde het geval wezen. Wanneer de nood de opoffering van het individu eischt, zal menigmaal de redactie van het art. 26 R. de oplegging der kapitale straf onmogelijk maken.

Het art. 26 R. achten wij dan ook geheel en al verwerpelijk.

Het art. 37 R., 1ste lid, past in het stelsel van het ontwerp R. In de Memorie van Toelichting lezen wij, dat bij de herziening van het formeel militair recht eene eigene en passende procedure zal moeten bepaald worden, opdat de kapitale straf, als middel tot beveiliging, onmiddellijk kunne worden ten uitvoer gelegd. Blijkt dat de onmiddellijke uitvoering niet mogelijk is of wordt zij verijdeld, dan zal in het stelsel van het ontwerp later opnieuw zijn te overwegen en te beslissen, of zij alsnog onvermijdelijk wordt gevorderd, wat bijv. in den regel wel niet het geval zal zijn ten aanzien van de doodvonnissen, gewezen in tijd van oorlog, doch die, bijv. tengevolge van ont-

vluchting van den veroordeelde, eerst in tijd van vrede kunnen worden ten uitvoer gelegd.

Naar aanleiding van dit laatste betoogde Mr. VAN DER HOEVEN, dat de straf moet worden opgelegd, zooals zij is voorgeschreven voor den tijd, waarin het misdrijf is gepleegd. Meent men om de een of andere reden de straf niet te moeten toepassen, dan kan het recht van gratie als correctief tusschenbeide treden.

Wij merken hierbij op, dat het uit een militair oogpunt juist eene schaduwzijde van het stelsel van het ontwerp R. is, dat de ellendige lafaard, die naar den vijand deserteert of de plaats of post, of het leger of deel daarvan bij verraad overgeeft, zijn leven in veiligheid brengt, daar hij meestal eerst in tijd van vrede voor den rechter gebracht kan worden, en het art. 26 R. alleen spreekt van *oorlogstijd*.

Indien de rechter eventueel na den in art. 37 R. genoemden termijn bij zijne veroordeeling tot de doodstraf blijft, doch die straf weer niet binnen de drie dagen ondergaan is, moet dan de rechter andermaal na drie dagen beslissen of de in art. 26 R. bedoelde reden nog bestaat? En kan dat nu maar zoo blijven voortduren, totdat of de doodstraf is ten uitvoer gelegd, of zij van rechtswege, tengevolge der beslissing des rechters, door levenslange gevangenisstraf is vervangen?

De inhoud van het tweede lid van art. 37 R. schijnt ons in strijd met den geest van het ontwerp. De doodstraf wordt alléén gehandhaafd als noodrecht; is hare oplegging als zoodanig niet meer noodig, dan bestaat natuurlijk de mogelijkheid, dat eene lichtere straf als levenslange gevangenisstraf voldoende is. Wanneer de krijgsraad in eene ingesloten versterking een soldaat wegens eene insubordineele handeling ter dood veroordeelt, doch vóór de tenuitvoerlegging de versterking ontzet en dus eene verwijdering van het individu, wiens tegenwoordigheid in verband met een weerbarstigen geest van de bezetting gevaarlijk was, mogelijk wordt, zoo zien wij niet in dat de niet uit te voeren doodstraf *per se* in levenslange gevangenisstraf moet overgaan.

Het ontwerp R. wil dat de doodstraf ook toegepast kan worden op het kind beneden zestien jaren, dat met oordeel des onderscheids gehandeld heeft. Eene uitsluiting dier straf voor dat kind zou in strijd zijn met het door de Regeering aangenomen beginsel; de nood is en blijft beslissend.

Wij vinden het echter niet te billijken, dat art. 37 R. ook voor dat kind de doodstraf, indien de nood niet meer bestaat, van rechtswege vervangt door levenslange gevangenisstraf. In verband met art. 39 W. v. S. had voor het kind althans zeker niet meer dan gevangenisstraf van ten hoogste twintig jaar in de plaats mogen treden.

Uit de artt. 26 R. en 31 v. D. H. volgt, dat in tijd van oorlog, zoowel volgens het ontwerp R. als volgens dat van den Hoogleraar VAN DER HOEVEN, ook burgerpersonen door den militairen rechter tot de doodstraf

veroordeeld kunnen worden. Daar het ontwerp R. niet vergezeld gaat van een ontwerp van Wet tot voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter, zoo kan niet nagegaan worden in welke gevallen de burger onder de militaire jurisdictie ressorteert, en in welke gevallen alzoo eventueel de doodstraf over hem uitgesproken kan worden.

Aan het begrip »tijd van oorlog» wordt uitbreiding gegeven door art. 87 W. v. S., art. 48 R. en art. 49 R. Het tweede artikel komt overeen met art. 57 v. d. H. Door in art. 48 R. de woorden »hetzij aan de zeezijde, hetzij» in te lasschen, is men te gemoet gekomen aan onze vingerwijzing op bladz. 480, noot 1, van *De Militaire Spectator*, n°. 8, 1890. De woorden »in de nabijheid der grenzen gevoerd wordenden» kan men nu ongestraft in het artikel behouden; wij blijven echter van meening, dat men ze veilig had kunnen schrappen. Had men dit laatste gedaan, zoo ware de tusschenvoeging van »hetzij aan de zeezijde, hetzij» overbodig geweest.

Het art. 49 R. is gelijkkluidend met art. 58 v. d. H.; de Toelichting der Regeering komt geheel en al overeen met die van den Hoogleraar VAN DER HOEVEN.

Reeds vroeger hebben wij betoogd dat het art. 58 v. d. H. (49 R.) te ver gaat. Het artikel houdt in, dat waar gesproken wordt van een misdrijf, gepleegd in tijd van oorlog, daaronder mede begrepen wordt het geval, dat de schuldige het misdrijf pleegt met het oog op een door hem aanstaand geachten oorlog tegen Nederland. De zwaardere en strengere voorschriften, in het leven geroepen voor tijden van oorlog, zullen dus op den schuldige toepasselijk zijn, onverschillig of zijne inzichten meer of minder juist zijn en of de oorlog al dan niet later uitbreekt. Dat de schuldige een oorlog aanstaand acht, zal de rechter moeten bewijzen; dat bewijs zal bij volkomen toerekeningsvatbaarheid van den dader bijna niet denkbaar zijn, tenzij werkelijk een onheilspellend wolkje zich aan den staatkundigen gezichteinder vertoont, hetgeen echter niet wegneemt, dat wij hier toch te doen hebben met eene periode, voorafgaande aan die waarin oorlog dreigende is of de militia te land, hetzij geheel, hetzij ten deele, door den Koning buitengewoon is bijeengeroepen (art. 87 W. v. S.). De noodzakelijkheid om evenzeer voor die vroegere periode (aan de eene zijde begrensd door tijden van den meest kalmen vrede en aan de andere zijde door die bedoeld in art. 87 W. v. S.) den militairen rechter de bevoegdheid te verleen om de doodstraf op te leggen, springt ons niet in het oog. Ons dunkt, dat het gewraakte artikel zeker niet past in het stelsel der Regeering.

De meerderheid der militaire commissie was van oordeel, dat het art. 58 R. behoorde te vervallen, zelfs al werd de redactie in objectieven zin gewijzigd.

Aangezien de levenslange gevangenisstraf in 15 artikelen van het W. v. S. en in 15 (op bladz. 30 der Memorie van Toelichting is art. 112 R. vergeten, vandaar dat de Regeering het cijfer 14 noemt) van het ontwerp R. voor-

komt, zoo wordt mitsdien den militairen rechter, volgens art. 26 R., in het geheel in 30 artikelen de bevoegdheid verleend tot oplegging der doodstraf. Dit laatste cijfer bedraagt voor het ontwerp v. d. H. 35 (15 van het W. v. S. en 20 van het ontwerp v. d. H.). Het ontwerp v. d. H. is dus kwistiger met de doodstrafbedreiging dan het ontwerp R., hetgeen nog meer uitkomt wanneer wij den inhoud der overeenkomstige artikelen met elkaar vergelijken. Het schijnt ons toe dat een enkel maal de Hoogleeraar VAN DER HOEVEN misschien wel wat te streng is, dat daarentegen de Regeering menigmaal te veel toegeeft aan de zucht om de bevoegdheid tot oplegging der doodstraf te beperken.

Heeft de Regeering de gevolgen van de door haar aangebrachte veranderingen in het ontwerp v. d. H. wel overzien? Volgens onze bescheiden meening moet deze vraag ontkennend beantwoord worden.

De artt. 35 en 36 v. d. H. luiden:

ART. 35.

Ter zake van poging tot een misdrijf waarop de doodstraf is gesteld, wordt gevangenisstraf van ten hoogste twintig jaren gesteld.

ART. 36.

Ter zake van medeplichtigheid aan een misdrijf waarop de doodstraf is gesteld, wordt gevangenisstraf van ten hoogste twintig jaren gesteld.

De overeenkomstige artt. 30 en 31 R. zijn gelijkkluidend met de artt. 35 en 36 v. d. H., behalve dat de woorden *de doodstraf* der laatste artikelen vervangen zijn door de woorden *levenslange gevangenisstraf*.

Aangezien nu art. 2 R. inhoudt: »Op de niet in dit Wetboek omschreven strafbare feiten, begaan door aan de militaire rechtsmacht onderworpen personen, is het gemeene strafrecht toepasselijk, tenzij dit Wetboek of de Wet anders bepaalt», en de Memorie van Toelichting op bladz. 8 zegt: »De reden waarom het artikel (2) alhier is opgenomen, ligt enkel in de slotwoorden: tenzij . . . enz. Hierdoor voorkomt men de mogelijkheid van twijfel, of de afwijkingen van het gemeene strafrecht, vastgesteld bij het Wetboek van Militair Strafrecht of bij eene andere wet, ook moeten worden in acht genomen, wanneer de militaire rechter eene gemeen-rechtelijke strafbepaling heeft toe te passen», zoo vloeit uit het een en ander voort, dat *zelfs voor vredetijd*, de maxima van de artt. 45 en 49 van het Wetboek van Strafrecht met 5 jaar verhoogd worden, onverschillig of het geldt misdrijven strafbaar gesteld in het W. v. S., dan wel in het Wetboek van Militair Strafrecht.

Dat deze verhooging der maxima der artt. 45 en 49 W. v. S. door de Regeering niet bedoeld is, lijdt geen twijfel.

Ofschoon wij ons aanvankelijk voorgenomen hadden — evenals bij onze vroegere bespreking van het ontwerp v. d. H. — het ontwerp R. niet uit een marine-standpunt te beschouwen, daar wij ons daartoe niet bevoegd achten, zoo zullen wij toch in een vervolgstuk eenige bepalingen behandelen, die uitsluitend op de marine betrekking hebben, doch dan meer in het bijzonder met het doel om andermaal aan te toonen, dat men bij de samenstelling van het ontwerp R. den invloed der nieuwe artikelen van het Eerste Boek betreffende de doodstraf op strafartikelen van het Tweede Boek niet genoegzaam overwogen heeft, zoodat zelfs de Memorie van Toelichting op enkele plaatsen — en het geldt daar geene nevenzaken — lijnrecht in strijd is met hetgeen het ontwerp R. voorschrijft.

De gevierde militaire Schrijver HOENIG, rijk aan oorlogservaring, zegt: »Selbst in Zeiten, in denen flammender Patriotismus die Seelen aller bewegt, verstummt die Begeisterung der Mehrheit an der Schwelle des Todes, der Egoismus siegt über Idealismus, körperliche Schwäche über Seelenkraft, und die Sucht leben zu bleiben über den Willen das Leben hinzugeben.»

En zou men nu, in slaap gewiegd door eene lange vredesperiode, in eene toekomstige Wet op het Militair Strafrecht, op grond van geheel theoretische overwegingen, de mogelijkheid tot oplegging der doodstraf, het tegenwicht tegen zooveel demoraliseerende en ontzenuwende invloeden, met te groote angstvalligheid willen beperken?

Wij hopen dat het ontwerp R. ten aanzien der doodstraf-quaestie in den zin van het ontwerp-v. d. H. gewijzigd moge worden, opdat in moeilijke dagen, wanneer de hoogste belangen van het vaderland op het spel staan, plichtbesef, orde en tucht, alsdan de allesbeheerschende factoren, desnoods met stalen vuist en onverbiddelelike gestrengheid gehandhaafd kunnen worden.

P. P. C. COLLETTE.

(Wordt vervolgd.)

NOG EENS: LICHTE PANTSERS VOOR AMSTERDAM?

In de December-aflevering van den jaargang 1893 van dit tijdschrift heeft de Heer A. J. DOORMAN de denkbeelden besproken, door den Heer J. C. SWAVING ontwikkeld in diens bekende studie: »De aanwending van lichte pantsers bij de bevestiging der stelling van *Amsterdam*».

Uit den aard der zaak moet worden ingestemd met de minder gunstige beoordeeling, door den Heer DOORMAN uitgesproken over de inrichting der werken, welke door den Heer SWAVING als zoogenaamde *steunpunten*, voor de door hem voorgestelde versterking der stelling, worden aangegeven en zulks omdat die werken bezwaarlijk aanspraak kunnen maken op den naam van steunpunten.

Steunpunten toch moeten — willen zij dien naam waardig zijn — *vast* en *onwrikbaar* wezen. Zij moeten dus, zoowel voor de flankering van het tusschenterrein, als voor het onveilig maken van het voorterrein, zoomede voor de nabij- en eigen verdediging in front, flank en keel, al die factoren bezitten, welke *volkomen* waarborgen dat het vereischte vuur, te allen tijde en onder alle omstandigheden, ongehinderd kan worden afgegeven.

Aan deze voorwaarden voldoen de door den Heer SWAVING ontworpen werken geenszins.

Wij zouden ons dan ook beter kunnen vereenigen met de steunpunten, zooals die door den Heer DOORMAN worden aangegeven, — evenwel met dien verstande, dat wij slechts bij hooge uitzondering en alléén daar waar het voorterrein zulks zonder eenig bezwaar toelaat, aan de vuurmonden, in koepels opgesteld, de *directe* richting zouden willen veroorloven, d. w. z. de koepels *ongedekt* zouden opstellen.

Het is niet de taak der zware vuurmonden om accessen te bestrijken en op kleine troepenafdeelingen of verkennende officieren te vuren. Die taak is weggelegd voor de lichtere, sneller schietende vuurmonden, in de tusschenbatterijen of forten opgesteld. De zware vuurmonden in de koepels — waarvoor dan ook in die gevallen *korte* vuurmonden te nemen — moeten het voorterrein en de tusschenterreinen, zelfs op zeer groote afstanden en tot op het laatste oogenblik onveilig maken en de aanvalsbatterijen beschieten

en dit kunnen zij even goed wanneer zij *indirect*, als *direct* richten. Het koepeldak dient immers als dekking tegen het *vuur van boven*. Waarom dan die koepels aan vernieling door het rechtstreeksch vijandelijk vuur blootgesteld, hetgeen van directe richting het gevolg zal wezen, en zulks met de wetenschap dat zij alsdan op een zeker oogenblik niets meer presteeren kunnen? *Een zichtbare koepel achten wij een weldra verloren koepel.*

Houdt men het oog op hetgeen te dien aanzien in het buitenland geschiedt — voor zoover althans de strategische beteekenis der werken, als bij de Maas-vestingen, niet tot andere opvattingen leidt, — let men vooral op hetgeen plaats heeft in die landen, waar van meer koepels is gebruik gemaakt dan de Heer SWAVING wel op bladz. 3 van zijne studie aangeeft, en neemt men in aanmerking dat in de toekomst de geschutsaanval nagenoeg uitsluitend door verticaal en indirect vuur zal geschieden, dan zal elk artillerist, die de technische en tactische waarde, alsmede het tactisch gebruik der koepels bestudeert en kent en die rekening houdt met de toekomstige aanvalswijze, ongetwijfeld onze meening zijn toegedaan.

Met de inrichting der tusschenstellingen, zooals de Heer SWAVING die voorstelt, kunnen wij ons niet geheel vereenigen. De noodzakelijkheid van pantserhouwitsers van 12 cM. in de tusschenstellingen komt ons voor zeer twijfelachtig te wezen, omdat wij vermeenen dat, bijaldien wij althans op *krachtige steunpunten* kunnen rekenen, de strijd in de tusschenliniën kan gevoerd worden met soortgelijke hulpmiddelen — *doch geheel voorbereid* — als de aanvaller, *zonder steunpunten en onvoorbereid*, moet gebruiken. Wij brengen die pantserhouwitsers dan ook, zooals hierboven is gezegd, *naar de forten* over, doch alsdan van zwaarder kaliber dan 12 cM. Daar staan zij niet alleen veiliger, doch zijn nuttiger dan in de tusschenliniën.

De lichte vuurmonden in de pantseraffuiten opgesteld kunnen, wat hunne uitwerking betreft, niet geschikt worden geacht ter bereiking van alle doeleinden die de Heer SWAVING beoogt. Zij zijn niet bekwaam tot bestrijding van 's vijands aanvalsbatterijen op grootere en middelbare afstanden, noch van 's vijands nadering, wanneer deze meer gedekt plaats heeft.

Aan het lichte snelvuurgeschut wordt, door verreweg de meeste deskundigen, reeds de rol ontzegd het gewone veldgeschut in den veldoorlog te kunnen vervangen. Hoe zal het dan in staat wezen, in hoofdzaak, de rol van het zwaardere vestinggeschut in den vestingoorlog over te nemen?

Het door den Heer SWAVING voorgestelde gebruik dier pantseraffuiten levert op zichzelf ook groote bezwaren op. Wel moge wellicht, door de samenvoeging van eenige dier affuiten tot zoogenaamde pantsergehuchten, aan een gedeelte der bezwaren, ten opzichte der vuurleiding, zijn te gemoet gekomen, doch het valt niet te ontkennen dat aan de twee manschappen, in de pantseraffuit opgesloten, wegens de gewone bediening van dat snelvuurkanon reeds zooveel verrichtingen ten deel vallen, dat, indien men aan

hen nog meer wil toevertrouwen dan het verrichten van een machinalen, doch niettemin inspannenden arbeid, men aan hen bovenmenselijke eischen gaat stellen, waaraan zij niet kunnen voldoen.

De voorgestelde vuurleiding ten opzichte van die pantserbatterijen achten wij grootendeels illusoir en weinig rekening houdende met het moreel en het intellect der in de factoren dier batterijen, nl. in de pantseraffuiten, opgesloten manschappen. Men moet het dan ook onuitvoerbaar achten van die twee, doorgaans niet-ontwikkelde, manschappen, opgesloten in eene doos, waar hun voor een groot deel lucht en licht ontbreekt, van waaruit zij nagenoeg niets naar buiten kunnen zien, bovendien nog te vergen dat zij, zonder eenige beduchtheid voor eigen veiligheid, samen uitmaken: de opmerkzame waarnemers, den stukcommandant, de nauwgezette regelaars van richting, opzet, tempering, enz., de vlugge, oplettende bedienaars van den vuurmond en de ijverige opvolgers van bevelen, die hen langs telegraphischen of telephonischen weg zouden moeten bereiken en waarvan de uitvoering bezwaarlijk gecontroleerd kan worden. Wij gelooven dat, indien de Heer SWAVING van nabij had kennis gemaakt met de inrichting en werking dier pantseraffuiten, hij aan deze niet eene tactische toepassing zou hebben toegedacht, als in zijne studie voor die affuiten wordt aangegeven.

Het vorenstaande vooropstellende, leggen wij niettemin gaarne de verklaring af, dat wij aan die z. g. pantseraffuiten, juister genoemd *loopgraafpantser*, eene hooge waarde toekennen als krachtig *hulpmiddel* bij onze verdediging. Reeds werd daarop door ons gewezen in de vergadering der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, op 24 April 1891. Doch wij wenschen aan die vuurmonden een ander tactisch doel toe te kennen dan de Heer SWAVING in zijne studie doet, en wij wenschen daarbij vooral ook rekening te houden met hetgeen door de in de loopgraafpantser opgesloten bedieningsmanschappen in werkelijkheid kan worden verricht, zonder van hen meer te vergen, dan in waarheid van ons betrekkelijk weinig geoefend personeel mag worden geëischt. Wij zouden loopgraafpantser willen toegepast zien voor de bestrijking van gevaarlijke, niet te breede accessen; tot het onder vuur nemen en houden, op niet te grooten afstand, van beperkte, door den aanvaller te overschrijden punten; tot het van uit de tusschenliniën krachtig flankeren van fortén, die langs de zijden genaakbaar en van gedeelten van tusschenstellingen die gemakkelijk toegankelijk zijn; in één woord, tot het bereiken van zoodanige doeleinden, waarbij aan de bedieningsmanschappen eene beperkte, eenvoudige, voor hen bevattelijke gevechtswerkzaamheid wordt opgedragen, die zij zelf kunnen waarnemen en beoordeelen en waarbij hun tevens eene behoorlijke veiligheid dient te worden verzekerd. Voor dergelijke beperkte doeleinden schijnt ons het loopgraafpantser een uitstekend hulpmiddel, waarvan wij de toepassing in hooge mate zouden wenschen en dat ons alsdan, op het gewenschte oogenblik, niet zal bevenen tengevolge van veelzijdige, dikwerf onbegrepen werkzaamheid.

Hebben wij gemeend in de voorafgaande regelen in korte woorden onze meening te mogen kenbaar maken over de denkbeelden van den Heer SWAVING, het hoofddoel van ons schrijven was enkele zinsreden nader te bespreken, welke in zijne studie voorkomen. Die zinsreden zijn:

1°. Op blz. 13: »Na alzoo aan de hand der geschiedenis en der litteratuur van de laatste jaren den loop der zaken te hebben nagegaan, kan het geen verwondering baren dat menigeen zich geheel zal vereenigen met de opvatting van den tegenwoordigen Minister van Oorlog die, *althans voorloopig* de questie der pantserkoepels ter zijde stellende, voor de bevestiging van de Amsterdamsche linie de forten in den vroegeren zin des woords *verwerpt* en daarvoor *steunpunten* in de plaats wenscht.»

2°. Op bladz. 15: »In de eerste plaats worden de denkbeelden van WELISCHKO, wiens beginselen bij de bevestiging van de Amsterdamsche stelling gedeeltelijk reeds een begin van toepassing hebben gevonden, hier medegedeeld.»

3°. Op bladz. 18: »Voor het groot flankement heeft WELISCHKO zijne bekende kazemat ontworpen, waarvan het beginsel ook belichaamd is in de typen II en III door den Kapitein-Ingenieur C. J. SNIJDERS voorgesteld en voorkomende in diens belangrijke en algemeen bekende voordracht in de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap, zoodat wij den lezer daar-naar kunnen verwijzen.»

4°. Op bladz. 19: »WELISCHKO voldoet met zijne caponnière uitstekend aan de opdracht van *te zien zonder gezien te worden; de voordeelen van zijn beginsel worden dan ook overal volledig erkend.*

»Wij twijfelen er niet aan dat ook in de Amsterdamsche stelling het groot flankement op die wijze geregeld zal worden.»

Ad 1°. Indien wij met den Heer SWAVING, aan de hand der door hem, met groote sprongen, weergegeven geschiedenis en literatuur van de laatste jaren, den loop der zaken nagaan, dan komt ons zijne gevolgtrekking eenigermate bevreemdend voor en rechtigt die ons tot de vraag: Werden dan ooit, voor de bevestiging van de Amsterdamsche stelling, forten in den vroegeren zin des woords gewenscht? Eene raadpleging van de binnenslandsche geschiedenis en literatuur van de laatste jaren had den Heer SWAVING kunnen overtuigen dat het antwoord op die vraag ontkennend moest luiden.

Voor de Amsterdamsche stelling — het is genoeg bekend — werden nimmer andere werken verlangd dan *vaste steunpunten*. Het eenige verschil berust in het begrip van het woord *steunpunt*. Dat hieromtrent somwijlen merkwaardige begrippen heerschen, zullen wij niet ontkennen. *Ontwifelbaar* is het echter, dat men op een *steunpunt* moet kunnen *steunen*, anders is het geen *steunpunt* meer. Het is duidelijk dat men zulks niet zal kunnen doen op de zoogenaamde steunpunten, door den Heer SWAVING voorgesteld, vooral ook omdat de infanterieverdediging weldra geheel verlamd zal wezen

en even duidelijk is het dat men dat niet zal kunnen doen op zwakke en gebrekkige aarden werken, hoe ook van tijdelijke hulpmiddelen voorzien.

Ten aanzien van het stelsel MEIJER vermelden wij eene aanhaling uit VON LÖBELL's Jahresberichte over 1892, bladz. 395, welke aanhaling mede van toepassing is op *alle steunpunten*, die niet reeds in vreedstijd *geheel en krachtig* zijn ingericht. Wij lezen daar:

Improvisirte Befestigungen sind noch fast niemals fertig gewesen, wenn man sie brauchte — und eine — auch improvisirte — Festung besteht noch aus sehr vielen anderen Dingen, als Geschützemplacements; mit dem Ein-graben der Fahrpanzer und dem — etwas zeitraubenderen — Aufstellen der Haubitzipanzer ist deshalb nur dort die Arbeit gethan, wo allen anderen Bedingungen durch Friedensanlagen bereits genügt ist, d. h. zur Ergänzung vorhandener permanenter Festungswerke. In taktischer Beziehung sind wohl vorerst noch sehr berechtigige Zweifel eriaubt an der Widerstandsfähigkeit der Panzerfront *ohne Stützpunkte und ohne Infanterie.*”

Slaan wij voorts gade wat bij onze bureu geschiedt, dan zien wij bijv. dat, in België, binnen 3 jaren tijds de Maasvestingen (van uitgebreider beteekenis in hunne uitvoering dan de Amsterdamsche stelling) *aangevangen* en *voltooid* werden! En bij ons? Na omstreeks 3 × 3 jaren hebben wij alleen nog maar zand, en door zand zal geen aanvaller zich laten weerhouden. Edoch, JOHAN DE WITT had gelijk (en heeft dat nog), toen hij zeide: »De aard der Hollanders is zoodanig, dat als hun de nood en de gevaren niet duidelijk voor oogen staan, zij weinig geneigd zijn voor eigen veiligheid behoorlijk zorg te dragen.»

Ad 2°. De mededeeling van den Heer SWAVING, dat de beginselen van WELITSCHKO bij de bevestiging der Amsterdamsche stelling reeds een begin van toepassing hebben gevonden, heeft ons zeer verbaasd. Het was ons, en wellicht ook anderen met ons, tot dusver niet bekend dat *wij* van de beginselen van WELITSCHKO hebben gebruik gemaakt. Het omgekeerde kwam ons — zooals wij hieronder zullen aantonen — meer aanneemlijk voor. Het strijdt dan ook tegen ons gevoel als Nederlander, wanneer wij een zoodanige mededeeling verkondigd zien, waar wij — die in de gelegenheid waren dienaangaande veel te zien en te hooren — tot dusver van het tegendeel overtuigd waren, en wij moeten dan ook de juistheid van die bewering ernstig betwijfelen, te meer wanneer die steunen mocht op het sub 3 en 4 vermeldde.

Ad 3° en 4°. Tegen deze mededeelingen moeten wij bepaald protest aantekenen. De Heer SWAVING meent dat WELITSCHKO de kasemat heeft ontworpen, die, in de keel der forten gelegen, thans vrij algemeen wordt aangenomen tot het flankeren van de tusschenliniën — door hem groot flankement genoemd — en dat de Heer SNIJDERS dat beginsel van WELITSCHKO *zou* hebben belichaamd in de door hem ontworpen tijkenforten. De Heer

SWAVING deelt zelfs mede dat de voordeelen van *dat beginsel van WELITSCHKO overal volledig erkend worden.*

Na even opgemerkt te hebben dat men in „Duitschland de vuurmonden, die tot dergelijk flankement zijn bestemd, »Traditorenbeschütze» noemt, laten wij, ter weerlegging van de meening van den Heer SWAVING, eene aanhaling volgen uit de zooeven genoemde VON LÖBELL'S Jahresberichte, jaargang 1892, blz. 391. Deze luidt:

»Bezüglich der Traditorenbeschütze begegnet sich WELITSCHKO mit noch mehreren anderen Autoren, wie dem Niederländischen Oberstlieutenant VOORDUIN, dem Rumänischen Oberstlieutenant CRAINCIANO und dem Französischen Ingenieur LAURENT, und auch BRIALMONT trägt in seinen neueren Entwürfen (rég. fortif.) dieser Idée Rechnung; jedoch wird man ihm» (WELITSCHKO) »nicht unbedingt Recht geben können, wenn er sich als alleinigen Vater dieses Gedankens betrachtet und freut über den allgemeinen Anklang, welchen derselbe gefunden hat. Seine »Untersuchung der neuesten Mittel für den Angriff und die Vertheidigung von Binnenbefestigungen» sind zur weiteren Kenntniss ausserhalb Russlands erst durch die Besprechung des Hauptmann BUSSJÄGER in den *Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens* gekommen, d. h. im Jahre 1890. Das Projekt LAURENTS stammt aus dem Jahre 1888 (*Revue du génie militaire*: »Les transformations de la fortification actuelle»), dasjenige VOORDUIN'S ist 1887 bekannt geworden, CRAINCIANO gab seine »Fortification permanente» im Jahre 1889 heraus und auch BRIALMONT'S Werk erschien in diesem Jahre. Es erscheint durchaus nicht wunderbar, dass die Ingenieure aller Länder, durch General SAUER aufmerksam gemacht auf die auffallende Schwäche der Forts bezüglich der Kollateralwirkung — ein Punkt, welcher bei den Befestigungssystemen aller Zeiten mit Vorliebe behandelt wurde —, gleichzeitig den rettenden Gedanken erfassten, der eben auch ein ganz alter ist, denn er entstammt den zurückgezogenen Flanken der alten Bastionsbefestigung und hat in der sogenannten neupreussischen Befestigung BRESE'S seine ausgiebigste Entwicklung gefunden. Es ist ja verständlich, mit welcher Vaterfreude WELITSCHKO seine für originell gehaltene Idee vorführt und mit kleinen fortifikatorischen Künsteleien ausputzt; aber die Freude muss ihm leider getrübt werden, dass er der einzige glückliche Entdecker dieses alten vergrabenen Schatzes sei.»

Uit het voorafgaande blijkt dat, althans in het buitenland, erkend wordt dat de toenmalige Luitenant-Kolonel (thans gepensionneerd Kolonel) VOORDUIN feitelijk de eerste is geweest, die met het ontwerp van een dergelijke kazemat voor den dag gekomen is; een ontwerp dat gegrond was op de beginselen die door de Nederlandsche Commissie (1), welke in 1885/1886 de pantserproeven te *Bucharest* bijwoonde, aan het slot van het deswege in 1886

(1) Die commissie bestond uit den Luitenant-Kolonel der Genie A. J. VOORDUIN, den Kapitein der Artillerie F. G. A. SCHERER en den Kapitein der Genie C. J. SNIJDERS.

uitgebrachte, in het Fransch vertaalde en in het buitenland bekende en besproken verslag, werden vermeld.

Hoezeer nu de toenmalige Kapitein WELITSCHKO die proeven ook bijwoonde en wij aldaar zijne kennis hebben gemaakt, kunnen wij den Heer SWAVING de verzekering geven, dat de evenbedoelde beginselen niet door den Heer WELITSCHKO aan de Commissie zijn ingeblazen.

Voor hen, die niet op de hoogte zijn van de geschiedenis van de laatste jaren op fortificatorisch gebied, zal het thans duidelijk wezen dat de prioriteit van de toepassing van kasematten voor zoogenaamd groot flankement, alzoo aan den Kolonel VOORDUIN moet worden toegekend en dat WELITSCHKO daarop geenszins aanspraak kan maken. Het in Maart 1887 door den Kolonel VOORDUIN ontworpen, in dit tijdschrift gepubliceerde fort is dadelijk in buitenlandsche tijdschriften overgenomen en heeft aldaar veel waardeering gevonden. Eerst in 1890 zijn, door de buitenlandsche pers, de denkbeelden van WELITSCHKO bekend geworden. Mitsdien kan, wat de bovenbesproken kasematten betreft, wel door WELITSCHKO navolging van VOORDUIN, nimmer door ons navolging van WELITSCHKO zijn of worden gepleegd.

Ook de Kapitein SNIJDERS belichaamde, te dien opzichte, in zijne fortentijpen, niet het denkbeeld van WELITSCHKO, doch de beginselen van de hiervoren bedoelde Nederlandsche Commissie, waarvan hij deel uitmaakte.

Wij hebben er prijs op gesteld, door het vorenstaande, nogmaals protest aan te teekenen tegen het uitsluitend bewonderen van hetgeen uit het buitenland komt, met miskennis d'kwerf van hetgeen hier te lande geschiedt; vooral nu die bewondering zóó ver ging, dat de denkbeelden van een, ook in het buitenland als hoogst kundig gewaardeerd Nederlandsch officier, *summa cum laude* werden verkondigd als van een buitenlandsch officier afkomstig te zijn. Het is, helaas, ook bij ons waar, wat BISMARCK destijds in den Rijksdag zeide: »Das Ausländische hat immer einen gewissen vornehmen Anstrich für uns.»

En wij stellen er prijs op te constateeren dat indien, te zijner tijd, — moge dat zeer spoedig geschieden — tot het *werkelijk* inrichten van de werken in de Amsterdamsche stelling wordt overgegaan, en men aldaar kasematten bouwt voor zoogenaamd groot flankement, alsdan, bij ons te lande, niet de denkbeelden van den Russischen Luitenant-Kolonel WELITSCHKO, doch die van den *Nederlandschen* Kolonel VOORDUIN worden toegepast, terwijl wij mede de overtuiging zijn toegedaan dat men, ook voor de verdere inrichting der werken, wel *Nederlandsche krachten* zal aantreffen, genoegzaam ontwikkeld om die *Nederlandsche werken* naar *Nederlandsche inzichten en toestanden* in te richten en dat het dus onnoodig zal blijken daarvoor in den vreemde te koop te gaan.

F. G. A. SCHERER.

Utrecht, 20 Januari 1894.

NOGMAALS OVER DE VOEDINGSWAARDE VAN SUIKER.

Terwijl reeds vroeger in dit tijdschrift vele gegevens werden bijeengebracht tot staving van de stelling, dat suiker in hooge mate voedingswaarde bezit, trof mij het duidelijke bewijs, dat door den Heer G. BIRNIE in zijne brochure »De voedingswaarde van rietsuiker» daarvoor is geleverd geworden.

Vindt dit bewijs instemming, dan moet het van grooten invloed worden op de voeding der menschen in 't algemeen en naar wij hopen in 't bijzonder ook op die van onze soldaten, vooral te velde.

Die brochure verdient dus in wijden kring te worden besproken en ook in militaire tijdschriften, waaronder dit tijdschrift een eerste plaats inneemt.

Ik draag aan de Redactie de bespreking dezer brochure dan ook vrijmoedig op.

De aanleiding tot het in 't licht stellen der genoemde brochure is gelegen in den strijd, dien de Heer BIRNIE tegenover Professor STOKVIS heeft gevoerd.

Genoemde professor had eertijds in een voordracht, te Rotterdam gehouden, beweerd, dat suiker alleen nuttig was wegens haar zoeten smaak en prikkelend vermogen, maar de zuivere saccharine hetzelfde effect teweegbracht. Hij ontkende dat suiker een krachtig voedingsmiddel is.

De Heer BIRNIE is echter geheel van het tegendeel overtuigd. Daar hij gewoon is met de hem eigene geestkracht te strijden tegen volgens hem verkeerde denkbeelden en geheel onzelfzuchtig daarvoor tijd en kosten opoffert, zoo is het voor een ieder, die den Heer BIRNIE kent, duidelijk, dat hij de eerste specialiteiten op physiologisch gebied omtrent het punt in quaestie is gaan raadplegen en hij, gewapend met de uitspraak dier geleerden, zijne meening tegenover die van Professor STOKVIS in een brochure handhaaft en nader bevestigt.

In die brochure wordt eerst een schrijven van Professor STOKVIS bekend gemaakt, waarop dan eene verklaring van Professor PEKELHARING volgt, in hoofdzaak de meening bevattende »dat rietsuiker bij langdurigen inspan-

nenden arbeid als een voedsel, dat gemakkelijk mee te dragen is en in de maag gemakkelijk oplost, zeer goede diensten kan bewijzen."

De goeode stand, die eiwit, vetten en koolhydraten in voldoende hoeveelheid dagelijks kan krijgen, heeft wel geen vermeerderd gebruik van suiker noodig, maar wanneer de arbeider, zonder meer geld uit te geven (bij afschaffing van den suikeraccijns), driemaal meer suiker gebruikt dan thans, dan verkrijgt hij een winst aan arbeidsvermogen, waarvan de beteekenis niet gering is te schatten.

Stelt men, zoo schrijft Professor PEKELHARING verder, dat het voedsel van den arbeider een waarde vertegenwoordigt van 2500 caloriën, en hoeveel armen moeten zich met veel minder behelpen! dan moet het voor ieder duidelijk zijn, dat op zulk een bedrag een hoeveelheid van 100 G. rietsuiker (het gemiddeld verbruik per inwoner en per dag in Engeland), die ongeveer 335 caloriën vertegenwoordigt, van groote beteekenis is.

Niet alleen Professor PEKELHARING, maar ook Professor W. ZUNTZ — een zeer bekend physioloog — Dr. J. MÜNK en Dr. C. VAN NOORDEN, allen te Berlijn, scharen zich aan de zijde van den Heer BIRNIE, zoodat het te verwachten is, daar Professor STOKVIS bekend is met de meeningen dezer geleerden, dat laatstgenoemde professor zijn oordeel nog nader zal motiveeren, waardoor het bekende »du choc des opinions" enz. ook hier de waarheid aan den dag zal brengen, hoewel het thans voor vele andere »geleerden en leeken" reeds vrij wel is uitgemaakt, dat Professor STOKVIS niet zal slagen om zijne meening veld te doen winnen.

De Heer BIRNIE geeft verder een hoogst belangrijk overzicht van hetgeen in den laatsten tijd is bekend geworden omtrent de voedingswaarde van suiker, waarbij de rietsuiker de voornaamste plaats bekleedt wegens haren aangename smaak in vergelijking met dien van beetwortelsuiker.

Hij beweert, dat het gebruik van suiker geene flauwhartigheid als een gevolg van flauwmagigheid veroorzaakt. Hij staat daarbij lijnrecht tegenover Professor STOKVIS en grondt zijne meening op het feit, dat het Engelsche volk nu reeds bijna 20 jaren lang rietsuiker als voedsel gebruikt, zonder daarvan eenig nadeel te ondervinden, op het oordeel van Professor MOLESCHOTT, die bij herhaling rietsuiker heeft aangewend bij nerveuse maagcatarrhe en op dat van Professor ZUNTZ, die rietsuiker aanbeveelt tegen hartzwakte.

Tot het verrichten van veel spierarbeid zijn in 't bijzonder koolhydraten noodig. Daar nu suiker quantitatief meer koolhydraten geeft dan brood, bovendien de afscheiding van normaal maagsap bevordert, waardoor de spijsvertering gemakkelijker wordt, de koolhydraten spoediger in den vorm van glucose in het bloed worden opgenomen, waardoor de spierkracht dus

spoediger toeneemt en de suiker daarenboven volkomen geresorbeerd wordt, zoo zou het om deze redenen wenschelijk zijn den soldaat in tijd van oorlog 0,2 KG. suiker aan zijn reserve-ration levensmiddelen toe te voegen, om hem dit te doen gebruiken vóór het begin van een gevecht.

Dit zou dan op meer oordeelkundige wijze de krachten van den soldaat op het oogenblik, dat hij die het meest noodig heeft, tot het hoogste standpunt opvoeren dan de borrel, waarin men in den tijd van NAPOLEON I te dezen opzichte zooveel vertrouwen stelde en thans nog stelt bij de troepen in Nederlandsch-Indië.

Wij willen den Schrijver niet volgen in zijn betoog, dat ten doel heeft aan te toonen, dat de saccharine de suiker niet kan vervangen, omdat de wetenschap reeds genoeg in de lezende maatschappij is doorgedrongen, dat de saccharine, uit teer bereid, alleen in de apotheek thuis behoort en dienst kan doen in die gevallen, waarin de geneesheer een verzoetingsmiddel voorschrijft aan een patient, die geen suiker mag gebruiken.

»Een kleine dosis saccharine doet toch geen kwaad, hoewel groote doses tot braking leiden.»

Het voedsel van den mensch wordt in suiker omgezet en deze levert de warmte aan ons lichaam en de kracht tot den arbeid of zet zich om in vet, waardoor ons weerstandsvermogen vermeerdert.

De suiker is echter ook een genotmiddel wegens haar zoeten smaak en bevordert dus, met andere spijzen gebruikt, de eetlust en heeft ook daardoor eene gunstige werking op ons zenuwstelsel. Een maal, waarvan de gasten gaarne eten, heeft toch een meer aangename uitwerking op ons zenuwleven dan een slecht maal.

En dat dit alles ruimschoots onderzocht is, getuigt het groot aantal namen van personen, die deze zienswijze zijn toegedaan en waaronder namen voorkomen als CLAUDE BERNARD, ZUNTZ, VOIT, PFLÜGER en zoovele anderen, die door den Heer BIRNIE worden genoemd ter staving van zijn beweren en tot weerlegging van de meening van Professor STOKVIS.

Werkelijk, de Heer BIRNIE verdient allen lof met het schrijven van zijne brochure, want het gebruik van suiker zal er door bevorderd worden en de volksgezondheid daarbij winnen, nog te meer, omdat suiker een krachtig middel kan worden tegen misbruik van sterken drank.

Professor BUNGE zegt dan ook in zijn »Lehrbuch der Physiologischen und Pathologischen Chemie», dat er een antagonisme bestaat tusschen suiker en alcohol.

»Ein Mann, der auf den Alkohol vollständig verzichtet, erlangt den Appetit eines Kindes wieder.»

De suiker moet tusschenbeide komen om het noodlottige verbond tusschen alcohol- en vleeschmisbruik te verbreken.

Een klontje suiker is voor den arbeider de beste hartsterking.

Ook voor ons leger is de zaak vooral op dit oogenblik van het hoogste belang, omdat er van Regeeringswege over gedacht wordt, de voeding van den soldaat geheel voor 's Rijks rekening te nemen.

Bij de samenstelling der dagelijksche rations verdient het overweging om daaraan in den vorm van tabletten van bepaald gewicht, bijv. 30 G. suiker toe te voegen.

Wij zouden daarin niet alleen staan, want zoowel in Italië als in Frankrijk ontvangt de soldaat ook in vreedstijd eenige keeren per week suiker bij zijn ration.

Nog wordt bij onze Marine, niettegenstaande het genoegzaam bekend is dat jenever in tropische landen de spieren zeer verslapt, aan de matrozen, ingeval bijzondere inspanning wordt geëischt, jenever gegeven.

Beter zou het zijn, als in zulk een geval suiker werd verstrekt.

't Is dan ook een verblijdend teeken, dat het suikerverbruik zoozeer toeneemt en langzamerhand een gewichtige plaats inneemt onder de voedingsmiddelen der geringere standen, die, practisch als ze dikwijls zijn, proefondervindelijk hebben gemerkt, dat suiker goedkooper is en meer voedingswaarde heeft dan vleesch en vet.

Zoo leest men bijv. dat in Engeland het verbruik per hoofd en per dag is 100 G., hetgeen nog meer waarde heeft als men bedenkt, dat het grootste verbruik in de mijndistricten — dus onder de minder gegoede volksklassen — plaats heeft.

Het verbruik neemt dan ook algemeen toe en wel het meest daar, waar de meest productieve inspanning wordt gevegd, zooals uit onderstaand staatje blijkt.

Suiker-consumtie in eenige landen van Europa, in vergelijking met Amerika.

	Bevolking 1892.	Lbs. 91/92.	Lbs. 88/89.
Duitschland.	50.045 000	23,56	18,30
Frankrijk.	38 500 000	30,46	23,33
Nederland.	4 565 000	26,28	17,92
Engeland.	38 500.000	80,73	73,23
enz.	enz.	enz.	enz.
Geheel Europa	374.100 000	22,64	19,88
Vereenigde Staten van Noord-Amerika.	64.550 000	67,46	51,23
Totaal.	438.650 000	29,00	24,70

Het bovenstaande toont eene vermeerdering *per hoofd*, voor de landen bovengenoemd, in drie jaren van 4,10 pond of 17% boven de consumtie van 88/89.

De tactiek⁽¹⁾ als wetenschap en als kunst.

Naar het Russisch van SKOEGAREWSKI.

Op het gebied van elke wetenschap moet onderscheid gemaakt worden tusschen het scheppend beginsel en de uitvoering van een kunstwerk, m. a. w. tusschen de eigenlijke kunst en hare techniek. Derhalve heeft ook de tactiek, als deel van de krijgskunst, haar intellectueel beginsel en hare technische eischen. Het niet onderscheiden van deze beide begrippen is in hooge mate nadeelig voor eene grondige beoefening der tactische wetenschap.

De taak van het vindingrijk verstand is hier de vaststelling van het doel, de keus der middelen tot bereiking daarvan en het maken van een meer of minder geniaal plan, om die middelen te doen samenwerken.

De techniek brengt de vastgestelde operatiën tot uitvoering door het kiezen van de meest doelmatige vechtwijze, het voordeeligste gebruik der wapenen en de grootst mogelijke bekwaamheid in hare behandeling.

Maar, kan technische bekwaamheid door studie worden verkregen, met de intellectuele geschiktheid is dit niet zoozeer het geval. Op verstandelijk gebied hebben, in het afgetrokkene beschouwd, aangeboren gaven den voorrang boven de door studie verkregen technische kennis. Toch zal, in onzen tijd, eene oorlogshandeling nimmer tot haar recht komen door aanwending van slechts een dezer beide bestanddeelen der tactische wetenschap. Stel aan het hoofd van het leger een man van algemeene ontwikkeling, geniaal van aanleg, met een onbuigbaren wil en een ijzeren karakter, maar onbekend met de techniek der oorlogvoering, en spoedig zullen tal van misslagen en vergissingen zijne onbruikbaarheid aan den dag brengen, want om een zoo reusachtig werktuig, als een leger is, doelmatig te kunnen besturen, moet men (om bij het beeld te blijven) de beteekenis van elke schroef, van iedere veer, grondig kennen. En daarbij mag ook niet worden over het hoofd gezien dat een leger geen levenloos werktuig, maar een levend organisme is, met zijne zeer samengestelde organen en zijn voor het menschelijk verstand onbegrijpelijke geestelijke wereld.

(1) De beteekenis van het woord *tactiek* wordt door den Schrijver van dit opstel blijkbaar in veel ruimeren zin opgevat dan bij ons gebruikelijk is. (Vert.)

Van den anderen kant is studie zonder persoonlijke begaafdheid, zijn diepzinnige theorieën zonder een aangeboren scheppend vernuft nimmer in staat iemand te maken tot krijgsman, d. i. tot een man, die den krijg weet te voeren.

Eeuwig, en immer vruchteloos, wordt strijd gevoerd over de vraag of in de practijk talent hooger staat dan kennis. Geen van deze beide kan gemist worden, wijl ieder op zichzelf onvruchtbaar is.

Die strijd wordt voortgezet en leidt niet zelden tot treurige uitkomsten. Zoo bijv. beweert men dat een man van talent, doch van slechts weinig kennis voorzien, in de uitvoering zijner taak kan slagen, maar dat kennis zonder talent altijd schipbreuk zal lijden. In de practijk van het leven wordt dan ook gewoonlijk aan het bezit van talent zonder veel kennis de voorkeur geschonken boven het omgekeerde, en dat te eerder omdat het eerste de minste inspanning eischt.

Ook in krijgssaken wordt de wetenschap onder allerlei voorwendsels in minachting gebracht.

»Een fraaie wetenschap», zoo zegt de een, »die leert dat in den oorlog alles op zijn tijd en zijne plaats goed is!» — »Een schoone theorie», zoo spreekt de ander, »die verkondigt dat in den oorlog de omstandigheden beslissen!»

Uit zulke inzichten wordt een misdadig dilettaantisme geboren.

Vertrouwende op zijn talent, zijne inspiratie, zijne dapperheid, neemt een man stoutmoedig de leiding van een oorlog op zich en de bloedige lessen der ondervinding zijn noodig om hem tot de erkenning te brengen, dat hij daartoe ook kennis noodig had.

Mogelijk is de krijgswetenschap zelve hieraan schuld, omdat door haar tot nu toe de grenzen niet zijn aangewezen tusschen den scheppenden geest en de uit kennis geboren techniek.

Wij spreken hier niet van de leerboeken. De jonge officier, die van de schoolbanken soms rechtstreeks naar het slagveld gaat en met de leiding van oorlogshandelingen wordt belast, moet door het onderwijs niet alleen met technische bekwaamheid, maar ook met verstandelijke geschiktheid zijn toegerust; en die beide moet hij uit zijne leerboeken halen. Doch andere militaire werken moesten niet het karakter van elementair leerboek dragen, maar meer het onderzoek van tactische vraagstukken — in het bijzonder uit het gebied der hoogere tactiek — ten doel hebben.

Men zou kunnen vragen wie bevoegd is anderen onderwijs te geven in het intellectueele, het talent vereischende gedeelte der krijgskunde en men zou kunnen meenen dat die bevoegdheid moet worden toegekend aan den man, die met goed gevolg zijne theorieën op het slagveld in practijk heeft gebracht.

Ten onrechte.

Het is niet genoeg de motieven te kennen, die een ander, al ware hij

ook legercommandant, bij de eene of andere krijgshandeling hebben geleid; men moet de regelen, waarnaar men zelf denkt te handelen, vaststellen in overeenstemming met zijne eigene persoonlijkheid.

De beste tactiek — heeft ieder voor zichzelf.

De krijgskundige problemen, die aan het verstand ter oplossing worden gegeven, mogen moeilijk zijn, er is een weg om tot de oplossing te geraken. Een volstrekt vereischte is dat men opmerkzaam de verschillende organen des legers onderzoeke en zich daardoor eene nauwkeurige kennis van de werking dier organen verwerve. De *toepassing* dier kennis is echter eene individueele aangelegenheid. Ieder voor zich spanne zijne geestelijke vermogens in om de werkingen van de verschillende organen der krijgsmacht op zoodanige wijze te combineeren als, naar zijne meening, in den oorlog het voordeeligst zal zijn.

Door zulk een scheiding van *krijgskunst* en techniek kan de krijgswetenschap slechts in beteekenis winnen en zal zij het verwijt ontgaan zich te wagen aan vraagstukken, boven hare kracht. De noodzakelijkheid van grondige studie van de techniek der oorlogvoering zal daardoor te helderder uitkomen.

J. H. F. RITTER.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Onze defensie. Een woord naar aanleiding van de voordracht door den Heer J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL, Gep. Generaal-Majoor, Lid van den Raad van State, gehouden op 28 April 1893, in de vergadering der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, door F. G. A. SCHERER, Luitenant-Kolonel van den Generalen Staf, Chef van den Staf in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie. 's Gravenhage, DE GEBROEDERS VAN CLEEF. 1893. Prijs f 0,75.

Er heeft in den laatsten tijd een levendige gedachtenwisseling over onze defensie plaats gehad, die — al moge zij voorloopig weinig practische gevolgen beloven — in ieder geval getuigt van een opgewekt intellectueel leven in de militaire wereld. Ook daarbuiten zal die gedachtenwisseling ongetwijfeld nut kunnen stichten, vooral voor zoover zij niet uitsluitend critiek beoogde, maar tevens een opbouwende strekking had.

Dit laatste is ongetwijfeld het geval met de bovengenoemde brochure van den Luitenant-Kolonel SCHERER, geschreven naar aanleiding der bekende lezing van den Generaal-Majoor DEN BEER POORTUGAEL. Die lezing werd, blijkens het Verslag, »algemeen toegejuicht» en gaf geen aanleiding tot debat. De Overste SCHERER is echter van oordeel, dat zij niet onbesproken mag blijven en onderwerpt haar thans aan een scherpe, maar grondige critiek. Niet alleen wordt de juistheid van vele der door den Generaal DEN BEER POORTUGAEL vermelde feiten en gegevens betwist en de oppervlakkigheid aangetoond, waarmee verschillende onderwerpen zijn behandeld, maar vooral teekent de Schrijver protest aan tegen de afbrekende strekking der voordracht, »omdat daarin, zonder eenige waardeering voor anderen, eene nagenoeg doorgaande afkeuring — op hoogst enkele uitzonderingen na — wordt aangetroffen van al hetgeen op defensie-gebied bestaat, of tot dusver verricht is. Dit is nu wellicht overeenkomstig den tijdgeest en die afkeuring zou wellicht uitgesproken mogen worden, doch dan dienden de aangevoerde redeneeringen alle onomstootelijke bewijsgronden te wezen, die den toets van het onderzoek konden doorstaan. Doch waar in de eerste plaats voor verschil van meening alle ruimte bestaat en in de tweede plaats, bij nadere beschouwing, blijkt dat vele der aangehaalde argumenten en gegevens mank gaan aan zuiverheid en juistheid, acht ik het plicht tegen dergelijke voorstellingen op te komen.»

De lezing van den Generaal DEN BEER POORTUGAEL, waarvan de titel luidde: »Onze defensie», handelde eigenlijk over »de herziening der vestingwet»; wel werden

ook eenige andere onderwerpen, met onze defensie in verband staande, vluchtig aangeroord, doch de hoofdschotel werd gevormd door een critiek van de bestaande inrichting onzer verdedigingsliniën en voorstellen tot wijziging en beperking van ons vestingstelsel.

Om te komen tot het betoog, dat herziening der vestingwet noodzakelijk is, nam de Spreker in »Krijgswetenschap» — zooals Overste SCHERER het uitdrukt — een »aanloopje», door, wijzende op de vorderingen van het artilleriewezen in den laatsten tijd, o. a. te beweren dat een gebouw, om bomvrij te zijn, voortaan moet worden gedekt door »een tongewelf van een meter dik best metselwerk en daarboven riet minder dan 7 à 8 M. zand», dus »een hoogte van twee verdiepingen van een gewoon huis.» Wanneer men nu bedenkt dat de bestaande werken in alle stellingen, welke volgens de wet van 1874 tot ons vestingstelsel behooren, op de bovenvermelde wijze zouden moeten worden herzien, dan vraagt Generaal DEN BEER POORTUGAEL: »waar gaan wij heen? is het goed, dat wij blijven op den weg, dien wij nu bijna 20 jaar met onze versterkingen volgen; kan die wet van 1874 blijven de grondslag, waarop ons verdedigingsstelsel en de organisatiën der levende strijdkrachten berusten, of moet zij worden herzien?» De Schrijver onzer bovenvermelde brochure herleidt de waarde dezer effectmakende inleiding echter dadelijk tot meer bescheiden proportiën en toont terecht aan, dat niemand er ooit aan gedacht heeft gebouwen op de door den Generaal aangegeven wijze bomvrij te maken, wat overigens ook meestal practisch onuitvoerbaar zou zijn; dat integendeel de voor dit doel overal en algemeen toegepaste constructiën *minder* hoogte behoeven te verkrijgen dan onze tot dusverre gebruikelijke bomvrije dekkingen.

De Generaal DEN BEER POORTUGAEL heeft echter nog andere redenen voor eene herziening der vestingwet aangevoerd; zij is noodzakelijk: »voor de defensie, omdat het aantal liniën en stellingen, in die wet opgenomen, te groot is, zoodat dit leidt tot halfheid en krachtverspilling; voor de financiën van den Staat, om een bodem te leggen in den put, die thans bodemloos schijnt en waarin millioenen bij millioenen dreigen weg te zinken.»

De Overste SCHERER geeft toe, dat de liniën en stellingen buiten de vesting Holland gelegen, uit de wet van 1874 zouden kunnen worden gelicht. Overwegende waarde hecht de Schrijver daaraan echter niet; hij acht die buitenliniën tamelijk onschadelijk, daar er tegenwoordig niemand meer aan denkt ze in oorlogstijd als vaste positiën te bezetten, zoodat zij dus ook niet tot krachtsverspilling leiden. Om dezelfde reden betwist de Schrijver dan ook de gegrondheid van het tweede argument, door Generaal DEN BEER POORTUGAEL voor wetsherziening aangevoerd, daar er wel nimmer een minister van oorlog zal opstaan, die millioenen bij millioenen zou willen besteden om de werken in de Geldersche Vallei of in de Zuider-Waterlinie naar de eischen des tijds te verbeteren, noch zelfs om *alle* gebouwen in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie naar het recept van Generaal DEN BEER POORTUGAEL of op andere wijze bomvrij te maken.

Wij zijn geheel met Overste SCHERER eens, dat die buitenliniën noch uit een geldelijk oogpunt, noch uit dat van troepenverbruik nadeelen van eenig belang opleveren. Zelfs het servituut der verboden kringen is voor de bewoners der omgeving dier sterkten niet van eenige beteekenis, daar al die werken, behoudens een enkele uitzondering, in de derde klasse van vestingwerken zijn gerangschikt

of tot geen klasse behooren, wat tevens een bijdrage kan zijn ter beoordeeling van de waarde, door de Regeering zelve aan die liniën gehecht. Mocht men om andere, meer klemmende redenen tot eene herziening der vestingwet overgaan, dan is het natuurlijk gewenscht die vooruitgeschoven liniën te doen vervallen. Men zou dan in ieder geval de ten laste der oorlogsbegroting komende onderhoudskosten uitsparen, ook al worden deze reeds thans door de ten bate van het departement van financiën vallende opbrengst der verpachtingen van grasgewas grootendeels gedekt. Bovendien bestaat, zoolang die stellingen nog wettelijk als vaste positiën te boek staan, altijd nog de kans, dat men zich geroepen zou kunnen achten ze in oorlogstijd tijdelijk door het veldleger te doen verdedigen en zij dan misschien een meer of minder storenden invloed op de vrijheid van beweging der troepen te velde zouden kunnen uitoefenen. Eindelijk verdwijnt met de finale opheffing dezer stellingen ook de laatste schijn van recht, waarmee men zou kunnen beweren dat ons vestingstelsel te uitgebreid is.

De Generaal DEN BEER POORTUGAEL gaat echter nog verder. Hij wil ook de Nieuwe Hollandsche Waterlinie niet meer »à outrance» verdedigen, maar haar meer beschouwen als een sperlinie (?), waarin naar omstandigheden lang of kort wordt standgehouden. Daarom wil hij aan de linie niets meer ten koste leggen, er alle zware vuurmonden uitnemen en in de werken niets houden dan flankgeschut, mitrailleurs en Coehoorn-mortieren.

Dit voorstel wordt door Overste SCHERER krachtig bestreden. Duidelijk toont hij aan, dat de Generaal de »bekende en erkende nadeelen» der Nieuwe Hollandsche Waterlinie te breed uitmeet en dat, ondanks de verhoogde kracht der aanvalsmiddelen en de leer van den »alles trotseerenden aanval» à la VON SAUER, aan een langdurige en krachtige verdediging dier linie niet behoeft gewanhoopt te worden. Wij sluiten ons bij dit helder en belangwekkend betoog volkomen aan en achten het gelukkig dat van zoo bevoegde zijde eens een stem opgaat ter weerlegging van de, in den laatsten tijd ook van verschillende andere zijden uitgesproken meening, dat de Nieuwe Hollandsche Waterlinie — waarin wij een onmisbaar onderdeel van ons vestingstelsel zien — zou moeten worden opgeheven of tot een meer bescheiden rol teruggebracht.

Een enkele opmerking zij ons veroorloofd. De Generaal DEN BEER POORTUGAEL, wijzende op de gevaren van een VON SAUER'schen aanval, waaraan de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zou kunnen zijn blootgesteld, deelt o. a. mede dat bij elk gemobiliseerd Duitsch legerkorps kan worden gevoegd een *bijzondere trein* van 40 vuurmonden, nl. 20 kanonnen van 15 cM. K., 12 kanonnen van 12 cM. L. en 8 mortieren van 21 cM. De Overste SCHERER merkt daaromtrent op, dat de nadruk hier moet worden gelegd op het woordje »kan» en meent dat Duitschland slechts twee dergelijke parken bezit, waarvan het eene in het oosten, het andere in het westen des lands zou zijn opgelegd, terwijl men niet licht moet denken over het vervoer daarvan en over den tijd, die daarmede gemoeid zal zijn, vooral als wij onze spoorwegbruggen bij tijds laten springen.

Naar aanleiding hiervan achten wij het niet ondienstig er op te wijzen, dat bij de Duitsche vestingartillerie sedert 1892 een nieuw onderdeel wordt onderscheiden, nl. de *Fussartillerie mit Bespannung*, waartoe behooren het kanon van 12 cM., de mortier van 15 cM., de lange mortier van 15 cM. en de mortier van 21 cM. (zie: *Sonder-Vorschriften für die Fussartillerie*, 1892 en 1893, alsmede *Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine*, December 1893, bladz. 352). Ten

behoefte dezer bespannen belegeringsartillerie werd bij de eerste ontwerp-legerwet de oprichting voorgesteld van 17 bespanningsafdeelingen, één per regiment vestingartillerie, en elk in vreedstijd bestaande uit 49 hoofden en 56 paarden. De toelichting der Regeering verklaarde daarbij uitdrukkelijk: »De artillerie te voet zal voortaan gemeenschappelijk met de veldtroepen worden gebruikt; het is dus onvermijdelijk haar van bespanningen te voorzien.» Nu werd wel is waar, nadat de Rijksdag dit wetsontwerp had verworpen, in het tweede, thans tot wet verheven ontwerp dat voorstel tot oprichting der bespanningsafdeelingen teruggenomen, maar dat neemt niet weg, dat het principe der toevoeging van mobiele zware belegeringsartillerie aan de veldlegers officieel is erkend en dat de Fussartillerie mit Bespannung, zij het dan ook voorloopig zonder vredesbespanningen, feitelijk bestaat.

Wij zouden het dus ook geraden achten er op te rekenen, dat bij een aanval tegen onze liniën 's vijands veldleger op den voet door zwaar belegeringsgeschut, het moge aanvankelijk in beperkte hoeveelheid zijn, zal worden gevolgd. Wij geven toe, dat dit geschut weinig manoeuvreerbaarheid bezit, maar het behoeft ook in hoofdzaak slechts de gewone wegen te volgen; in de Deutsche pers wordt dan ook de eisch gesteld, dat deze zware artillerie den strategischen opmarsch gelijktijdig met het leger volbrengt en bij oorlogsmarschen in de marschcolonne der strijdende troepen moet kunnen plaats nemen (zie: Ueber die Leitung der Bewegung und des Feuers der schweren Artillerie beim Angriff auf vorbereitete Vertheidigungslinien, mithin in der Positions-Schlacht. *Jahrbücher*, Jan. 1894, bladz. 23).

Wij zijn het echter geheel met Overste SCHERER eens, dat de voorziening van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie tegen deze en andere moderne aanvalsmiddelen niet zulke verbazende sommen behoeft te kosten, als de Generaal DEN BEER POORTUGAEL zich schijnt voor te stellen. In ieder geval, wij onderschrijven volkomen de woorden, waarmede Overste SCHERER zijne interessante beschouwingen over dit onderwerp besluit: »De Nieuwe Hollandsche Waterlinie bestaat; zij kan een zeer krachtigen weerstand bieden en het zou m. i. roekeloos zijn haar te verlaten of als een toevallige bate te gaan beschouwen!»

Een groot deel der rede van Generaal DEN BEER POORTUGAEL was aan onze kustverdediging gewijd; ook dit gedeelte wordt door Overste SCHERER uitvoerig besproken. De Generaal was bij zijne beschouwingen over dit onderwerp blijkbaar geïnspireerd door een lezing van den Russischen Generaal PESTITCH, in vertaling opgenomen in de *Revue maritime et coloniale* van Jan. 1893. De oud-Inspecteur der Russische marine-artillerie pleit daarin voor de invoering van een eenheidskanon voor de vloot, en wel het 45 kalibers lange snelvurend kanon van 15 cM. en zulks ter vervanging van de zware vuurmonden, die tegenwoordig de hoofdbewapening der slagschepen vormen. Generaal DEN BEER POORTUGAEL acht de denkbeelden van den Generaal PESTITCH voor een groot deel ook toepasselijk op de bewapening onzer kustversterkingen.

De Overste SCHERER toont aan op welke, voor een deel zonderlinge en in het algemeen betwistbare argumenten de redeneeringen van den Generaal PESTITCH berusten, en weerlegt ook de conclusiën, door Generaal DEN BEER POORTUGAEL daaruit getrokken. Voorts stelt de Schrijver de waarde van houwitsers en mortieren voor de bewapening van kustwerken in het juiste licht, terwijl hij eindelijk uitvoerig en, naar onze meening met klemmende redenen, de ligging

en bewapening der forten bij IJmuiden en te Hoek van Holland tegen de daarop door Generaal DEN BEER POORTUGAEL uitgeoefende critiek verdedigt; een taak, die zeker aan niemand beter kon zijn toevertrouwd dan aan den Schrijver, die in het tot standkomen onzer pantserforten zulk een belangrijk aandeel heeft gehad.

Nadat nog enkele bladzijden zijn gewijd aan de denkbeelden van Generaal DEN BEER POORTUGAEL aangaande de stelling van Amsterdam, waarin de Overste SCHERER zich ook als een voorstander van het doortrekken dier stelling tot aan zee doet kennen, worden ten slotte de door Generaal DEN BEER POORTUGAEL in het besluit zijner voordracht aangegeven middelen tot bezuiniging in defensiezaken overwogen. De Schrijver eindigt met een ernstig woord om te waarschuwen tegen het kweken van wantrouwen in onze weermiddelen en om op te wekken tot vertrouwen in eigen kracht.

Wij hebben de brochure eenigszins uitvoerig besproken, om hare belangrijkheid te doen uitkomen en daardoor er toe mede te werken, dat zij een even uitgebreiden kring van lezers vinde, als met de verslagen der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap het geval is. Zoo ooit, dan dient ten opzichte van de lezing van den Generaal DEN BEER POORTUGAEL te worden betracht wat Overste SCHERER als motto op zijn titelblad schrijft: »Eines Mannes Rede ist keine Rede, Man muss sie hören Beede.» Na dat gedaan te hebben, zal de onpartijdige lezer erkennen, dat de Schrijver met zijn beschouwingen een nuttig werk heeft gedaan en zal men kunnen ontwaren dat toch nog niet alles, wat sedert 1874 aan ons vestingstelsel is gedaan, zoo dom en verkeerd is geweest, als de knappe stuurlui aan den wal zoo gaarne beweren. Kon datzelfde ook maar van alle andere middelen onzer landsverdediging worden gezegd!

C. J. SNIJDERS.

De groote oorlog van 189—. Een blik in de toekomst, door Schout-bij-nacht P. COULOMB, Kolonel J. F. MAURICE, Kapitein F. N. MAUDE, ARCHIBALD FORBES, CHARLES LOWE, D. CHRISTIE MURRAY en F. SCUDAMORE. Naar het Engelsch bewerkt door B. W. MENSING, Directeur van de Militaire School te Haarlem. Met een voorrede van L. DE VLAMING, Majoer bij den Staf der Infanterie. Met talrijke illustraties en 3 oorlogskarten. Haarlem, De Erven F. BOHN. 1893. Prijs f 4,50.

Wij krijgen langzamerhand een uitgebreide literatuur over toekomst-oorlogen en toekomst-slagen te land en te water. Voor een deel behooren deze werken tot de onschadelijke amusementslectuur, in 't bijzonder voor leeken op krijgskundig gebied. De critiek behoeft daaraan slechts matige eischen te stellen, die wij hier buiten beschouwing kunnen laten. Voor een ander deel beoogen echter die werken een militair-wetenschappelijk doel, hetzij te wijzen op leemten in bestaande organisatiën en toerusting en de gevolgen, die daaruit kunnen voortvloeien, hetzij den invloed te doen uitkomen, door nieuwe strijdmiddelen op de oorlogvoering uitgeoefend. Als voorspelling of zelfs gissing omtrent den

werkelijken loop van zaken in de toekomst mist zulk een werk in ieder geval alle waarde; dat spreekt eigenlijk zóó vanzelf, dat het overbodig schijnt het hier te verklaren. Daarom verwonderde het ons te meer in de voorrede van Majoor DE VLAMING te lezen, dat de beschrijving van den grooten oorlog van 189— ons geeft »een beeld van een *waarschijnlijk* (wij cursiveeren) verloop van den grooten krijg, die meer en meer alle gemoederen bezighoudt.” Ook de Bewerker zegt, dat de Schrijvers rekening hebben gehouden met de meest *waarschijnlijke* veldtochten en staatsgrepen. Het lijkt ons zeer gewaagd den schijn eener toekomst-voorspelling als vlag te voeren voor eene pure fantasie; dat dit zijn bedenkelijke zijde heeft, blijkt al dadelijk uit de voorrede van Majoor DE VLAMING, die uit de omstandigheid, dat ons land in het werk in het geheel niet genoemd wordt, afleidt dat zulks »niet anders dan de gemoederen rustig stemmen” kan. Waarlijk, wie zich omtrent het behoud van den vrede en de eerbiediging onzer onafhankelijkheid met zulke huismiddeltjes laat geruststellen, heeft zich daar blijkbaar niet erg bezorgd over gemaakt.

Zal men aan een werk als het hierbedoelde ook wetenschappelijke waarde kunnen toeschrijven, dan moet, naar ons gevoelen, de Schrijver zich streng houden binnen de grenzen van bestaande gegevens; dan moet het zijn een »applicatorische studie” in verhaal-vorm, waarin de feiten logisch uit elkaar voortvloeien, in volkomen aansluiting aan de heerschende begrippen op strategisch en tactisch gebied en waarbij men zich onthoudt van het ten tooneele voeren van phantastische toekomst-oorlogswerktuigen, vooral in een tijd als de tegenwoordige, waarin het al groote moeite kost zich van den invloed der werkelijk bestaande een helder denkbeeld te vormen.

Onderzoeken wij het bovengenoemde werk uit dit oogpunt, dan moeten wij zeggen, dat het o. i. aan deze eischen niet voldoet. Het boek is rijk aan onwaarschijnlijkheden; het verband tusschen de meegedeelde feiten zeer los; de toelichting en motiveering der strategische handelingen zwak en oppervlakkig; de verhalen van gevechten en veldslagen niet vrij van tactische ketterijen. Tot het rijk der zuivere fantasie behooren verschillende gedeelten te worden gerekend: de lans, tevens ingericht tot geweer; de nachtveldslag (13.000 dooden en gewonden) bij electrisch licht; de bestuurbare ballon, die stalen granaten laat vallen, gevuld met vloeibare zuurstof en gelatine!!

Wij komen dus tot de conclusie, dat het boek behoort tot de eerste der hierboven genoemde categorieën, d. w. z. tot de amusementslectuur.

Als zoodanig kunnen wij het wel aanbevelen; het laat zich aangenaam lezen; taal en stijl zijn goed, de druk eveneens. De »oorlogskaarten” zijn onbeduidend, maar de vele illustraties uitstekend.

C. J. S.

Los fusiles modernos en Austria-Hungria. Estudios y experiencias, por JOSÉ BOADO Y CASTRO, capitán de artillería. Barcelona, HENRICH Y C^a. 1893. Prijs f 3,25.

Wij maken in bovengenoemd werk kennis met de zeer gedetailleerde en zaakkundige studie van een artillerie-officier der Spaansche wapenfabriek te Oviedo. De Schrijver heeft alles wat de ontwikkeling en samenstelling der

Oostenrijksche handvuurwapenen sedert den oorlog van 1866 betreft, tot het onderwerp van een nauwkeurig, vergelijkend onderzoek gemaakt.

Uitgaande van den tromplader M. 1855, waarmede de Oostenrijksche infanterie in bedoelden veldtocht tegenover het Duitsche zündnadel-geweer kwam te staan, worden achtereenvolgens meer beknopt de verschillende stelsels beschreven, volgens welke bedoeld geweer werd getransformeerd en later door andere enkelladers vervangen, met vermelding tevens van de omstandigheden, die tot hunne invoering aanleiding gaven.

Uitgebreider wordt de ontwikkeling en beproeving der snelladers en repeteerwapens nagegaan en uit den aard der zaak de meeste nadruk gelegd op die van den jongsten tijd, waaromtrent niet alleen zeer uitvoerige gegevens omtrent samenstelling, ballistische eigenschappen en munitie zijn opgenomen, doch ook de voor- en nadeelen bij hun practisch gebruik worden aangetoond.

Het werk beschouwt alleen de »groote" handvuurwapenen, die, welke het gebruik van beide handen vorderen, doch neemt behalve het geweer en de karabijn in het Aangangsel ook nog de kamerschietsgeweren met toebehooren in behandeling.

Hoewel de Schrijver zich nagenoeg uitsluitend heeft bepaald tot hetgeen op dit gebied in Oostenrijk is voorgevallen, geeft het werk, dank zij den ijver en de belangstelling van deze zijde in de geweevraagstukken getoond, op zichzelf reeds een goed overzicht van den ontwikkelingsgang der handvuurwapenen in 't algemeen, waardoor het, al is hiervan de stand van het tegenwoordige oogenblik uitgesloten, ook den niet specialen beoefenaar zeer goed kan tevreden stellen.

Ten slotte zij opgemerkt, dat de Schrijver zich voornamelijk eene technische behandeling der geweren heeft ten doel gesteld en dus zeer weinig in tactische beschouwingen heeft kunnen treden. De teekeningen in den tekst zijn duidelijk en de gekleurde platen in het werk zeer net uitgevoerd.

v. A.